

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Mocenské soupeření o přístup ke zdrojům v oblasti
Kaspického moře**

Tomáš Fišer

Plzeň 2014

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Mezinárodní vztahy britská a americká studia

Bakalářská práce

**Mocenské soupeření o přístup ke zdrojům v oblasti
Kaspického moře**

Tomáš Fišer

Vedoucí práce:

PhDr. Magdaléna Leichtová Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Západočeská univerzita v Plzni

Plzeň 2014

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2014

.....

Na tomto místě bych rád poděkoval své rodině a přítelkyni za podporu během mého celého bakalářského studia a v době psaní bakalářské práce a v neposlední řadě bych chtěl poděkovat PhDr. Magdaléně Leichtové Ph.D. za to, že se stala vedoucí mé bakalářské práce.

OBSAH

1. ÚVOD.....	8
2. PRÁVNÍ STATUS KASPIKÉHO MOŘE.....	11
2.1 Historický vývoj právního statusu.....	11
2.2 Možné varianty řešení.....	13
2.2.1 Varianta otevřeného moře.....	14
2.2.2 Varianta uzavřeného jezera.....	14
2.2.3. Varianta pohraničního jezera.....	15
2.3 Pozice Ruské federace.....	15
2.4 Pozice Ázerbájdžánské republiky.....	17
2.5 Pozice Republiky Kazachstán.....	18
2.6 Pozice Turkmenistánu.....	19
2.7 Pozice Íránské islámské republiky.....	21
2.8 Shrnutí právního statusu Kaspického moře.....	22
3. Mocenské zájmy v kontextu ropného a plynárenského sektoru států Kaspiku.....	22
3.1 Ázerbájdžán.....	23
3.1.1 Ropný sektor Ázerbájdžánu.....	23
3.1.2 Ázerbájdžánský sektor zemního plynu.....	26
3.2 Kazachstán.....	28
3.2.1 Ropný sektor Kazachstánu.....	29
3.2.2 Kazachstánský sektor zemního plynu.....	31
3.3 Turkmenistán.....	33

3.3.1 Ropný sektor Turkmenistánu.....	33
3.3.2 Turkmenský sektor zemního plynu.....	34
4. Vztahy Ruské federace a států kaspického regionu.....	36
4.1 Vztah Ruska a Ázerbájdžánu.....	37
4.2 Vztah Ruska a Kazachstánu.....	39
4.3 Vztah Ruska a Turkmenistánu.....	40
5. ZÁVĚR.....	43
6. SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY.....	47
7. SEZNAM ZKRATEK.....	51
8. RESUMÉ.....	53
9. PŘÍLOHY.....	54

1. ÚVOD

Kaspické moře je největší uzavřený vodojem na světě. Jeho hloubka se pohybuje od 200 metrů na severu po kilometr na jihu¹. Kaspické moře má velmi bohatou faunu i flóru, 90 % pravého kaviáru pochází právě od jeseterů z Kaspického moře. Avšak hlavním bohatstvím přímořských států jsou zásoby ropy a zemního plynu pod dnem nebo na pobřeží Kaspiku.

Za kaspické státy jsou nepochybně považovány státy ležící na jeho pobřeží, tj. Rusko, Ázerbájdžán, Írán, Turkmenistán a Kazachstán. K nim bývá řazen také Uzbekistán, který s mořem přímo nesousedí, ale část jeho úmoří odtéká právě do Kaspiku. Někteří autoři ke Kaspiku přidružují i státy Zakavkazska, tedy Gruzii a Arménii.

Energetické suroviny Kaspického moře, představované ropou a zemním plynem, jsou součástí plánů energetické bezpečnosti mnoha států. Yergin říká, že energetická bezpečnost znamená dostupnost dostatečných zásob (či dodávek) za přijatelnou cenu. Nutno dodat, že každý stát má jiné potřeby, proto například státy vyvážející energie se zaměřují na udržení bezpečné poptávky po exportním zboží (Yergin 2006).

Prostor Kaspického moře byl již v minulosti předmětem zájmu velmocí. Území okolo Kaspiku bylo součástí velmocenského zápolení carského Ruska a imperiální Británie o oblast Střední Asie, u kterého se vžil pojem „velká hra“². Klasická „velká hra“, která probíhala od roku 1813 do roku 1907, byla hra diplomacie, špionáže a výzkumných výprav, aniž by kdy došlo k válečnému konfliktu impérií.

Již od devadesátých let a i v současnosti se objevuje pojem „nová velká hra“. Mnoho autorů tak nazývá velmocenské zápolení USA a Ruska v prostoru původní hry. Důvod je zřejmý, po rozpadu SSSR vzniklo na území Střední Asie a Zakavkazska mocenské vakuum, které se pokusil vyplnit nástupnický stát Svazu Ruská federace a novodobá imperiální mocnost Spojené státy. V současnosti se do „nové velké hry“ zapojuje i ekonomická mocnost Čína. Potencionální zisk z vítězství v této tlačenici mocností není jen vliv v prostoru, ale především nesmírné ropné a plynárenské bohatství států Kaspiku.

---

¹ Důležitost například nízké hloubky severu se projevuje zamrznáním moře, což způsobuje tvorbu ker a ty jsou problémem ropných plošin.

² Autorem sousloví „velká hra“ je britský důstojník Arthur Conolly, který jednou svému příteli v dopise napsal, že si přeje hrát významnou roli ve „velké hře, vznešené hře“. Poté se dostaly do rukou historika Johna Kaye, odkud se pojem dostal do širšího povědomí díky knize Kim od Rudyarda Kiplinga z roku 1901 (Hopkirk 2001: 9).

Před tím, než přejdu k popisu bakalářské práce, je nutné vymezit zkoumanou oblast. Z kaspických států se zaměřím pouze na Ázerbájdžán, Kazachstán a Turkmenistán. Uzbekistán nebudu popisovat, protože neleží přímo na pobřeží Kaspického moře a jeho úmoří je příliš malé, aby byl brán jako plnohodnotný kaspický stát. Z důvodu nenáležení ke Kaspiku nebudu popisovat ani zakavkazské státy Arménii, Gruzii. Kaspický stát Írán bude popisován především v první kapitole, kde je jeho participace nutná. Dále již nebude systematizován, protože centrum jeho těžebního průmyslu leží především v Perském zálivu. Rusko bude v práci popisováno především z velmocenského pohledu, protože pro něj, stejně jako pro Írán, nehraje Kaspik zásadní roli v otázkách těžby.

Téma „*Mocenské soupeření o přístup ke zdrojům v oblasti Kaspického moře*“ jsem si vybral, neboť mě velmi zajímá tematika vysoké politiky. Politika „vyššího principu“, jako například zajištění přežití státu pomocí energetické bezpečnosti, která je mě jako obyčejnému smrtelníkovi neznámá a většinou až historie ji dokáže naplno ukázat.

Práce bude rozdělena do tří kapitol, přičemž v první kapitole bude nutné vysvětlit problematiku statusu Kaspického moře. Problém, zda je Kaspické moře skutečně moře nebo jezero, totiž poměrně výrazně ovlivňuje politiku zemí regionu. Způsobuje mnoho sporů o hranice států a stává se i poměrně účinným nástrojem geopolitiky regionu. Budou tedy popsány stanoviska všech států, které Kaspické moře omývá.

Ve druhé kapitole se již blíže zaměřím na konkrétní státy regionu, tedy Ázerbájdžán, Kazachstán a Turkmenistán. V této kapitole u každého státu popíši ropný a plynárenský sektor jejich ekonomiky a zároveň budu systematizovat produktovodné sítě³, možnosti a snahy o diverzifikaci odbytišť popřípadě tranzitních zemí. V této kapitole by měli být uvedeny i částečně kaspické státy Rusko a Írán, ale já jejich surovinové sektory opominu z důvodů uvedených výše⁴. Dále budu popisovat zájmy a snahy mocností Ruska, USA a Číny o prosazení vlastních zájmů v těchto energetických sektorech zemí regionu. Za mocnost, se zájmy v Kaspickém moři, lze považovat i Evropskou unii, avšak kvůli její nekoordinované a

---

³ Viz. Příloha č. 2

⁴ U této kapitoly nyní musím upozornit, že data o zásobách, produkci, spotřebě apod. budou uváděna v mírách, jako je barel u ropy, potažmo krychlová stopa u plynu. Důvodem je čtenější užívání údajů v těchto hodnotách namísto metrických.

často překotné zahraniční politice nebudu její zájmy blíže specifikovat. Dalším důvodem je fakt, že zájmy EU a USA se často překrývají jako zájmy Západu. V regionu působí i regionální mocnosti Írán a Turecko, avšak ani jedna země nenaplnila předpoklady hrát důležitější roli v prostoru Kaspiku. Írán je limitován především mezinárodními sankcemi a rozlišením šíitského Íránu a sunnitských kaspických republik. Turecko přesto, že má určitou sounáležitost s turkickými národy Kaspiku, nehraje výraznější roli z důvodu nedostatku kapitálu v době rozvoje nalezišť a překážky v podobě spíše proruské Arménie, která ho odděluje od přímého styku s regionem.

Třetí kapitola se zaměří na konkrétní vztahy Ruské federace se státy Kaspiku od rozpadu SSSR a to na poli politicko-bezpečnostním a kulturně-sociálním. V éře existence svrchované moci v podobě SSSR byla propojenost všech států i v neekonomických sférách vztahu nepochybně na vysoké úrovni. V této části práce se pokusím zjistit, jaký vývoj mezi nimi nastal od rozpadu Svazu.

Hypotéza, kterou se s ohledem na výše uvedené pokusím vyvrátit, zní, že Rusko již nemá tak výrazný vliv na region, jak po ekonomické, tak i neekonomické stránce vztahů. Do ekonomické stránky vztahu budu řadit pouze ropný a plynárenský sektor s produktovody, neboť se jedná o hlavní ekonomickou činnost oblasti Kaspiku. Do neekonomické stránky vztahu řadím problematiku třetí kapitoly, v které popisují politicko-bezpečnostní a kulturně-sociální vazby států na Ruskou federaci. S ohledem na definovanou hypotézu, je mojí výzkumnou otázkou: Došlo v kaspickém regionu po rozpadu SSSR k výraznému poklesu vlivu Ruska ve všech zkoumaných oblastech? Pokud ano, kdo jej nahradil?

V závěru shrnu veškeré získané poznatky ze všech tří kapitol a pokusím se uceleně odpovědět na kladenou výzkumnou otázku.

Co se týče literatury, tak jsem vycházel, jak z česky psaných knih a textů, tak i zahraničních především anglicko-jazyčných internetových pramenů. V první kapitole jsem čerpal nejvíce z článku *Energetická bezpečnost a status Kaspického moře* od Eltaye Dilbaziho. V druhé jsem vycházel především z aktuálních dat *Americké energetické agentur (EIA)*, jejíž poznatky jsem v kontextu ostatních shledal jako nejrelevantnější⁵. V třetí kapitole jsem čerpal především

---

⁵ Data EIA, BP nebo například místních zdrojů se velmi často liší, proto jsem se snažil držet linii jednoho zdroje, případně pro ilustraci jej doplnit jiným.

z několika děl Tomáše Šmída, který je editorem několika knih vztahujících se k problematice třetí kapitoly. Celou mou práci se prolíná kniha *Kavkaz, Rusko a „nová velká hra“ o kaspickou ropu* od Jana Rybáře, kterou tedy považuji za stěžejní česky psanou literaturu daného tématu. Pro lepší ilustraci například statusu moře nebo strukturalizaci produktovou jsem přiložil několik map.

2. Právní status Kaspického moře

Rozpadem Sovětského svazu vzniklo v oblasti Kaspického moře několik nových států. S nově nabytou nezávislostí republik, vyvstal problém ohledně rozdělení přírodního bohatství Kaspického moře mezi nové a stávající. Touto brzdou rozvoje regionu je stále nedořešený právní status Kaspického moře⁶. Určení statusu jako moře či jezera je naprosto zásadním faktorem oblasti, protože ovlivňuje politiku místních aktérů vůči sobě, tak i vůči zahraničí. To se projevuje i na množství zahraničních investic, na kterých jsou kaspické státy do jisté míry závislé. Bitva o status se dokonce stala poměrně efektivním nástrojem k prosazování vlastních zájmů na Kaspiku. Ve hře jsou totiž miliardy dolarů z nalezišť v celém Kaspickém moři, které mohou spadat do společné zóny nebo do exkluzivního vlastnictví států. Dle Rybáře nastal od rozpadu SSSR výrazný posun, avšak v debatě o rozdělení bohatství, bez ohledu na název vodní nádrže, není konečný výsledek prozatím v dohlednu (Rybář 2005: 74).

Leichtová říká, je-li Kaspické moře skutečně mořem, vztahují se na něj mořská práva, která zahrnují 200 námořních mil výlučné ekonomické zóny, které vedou k rozdělení celého bohatství do národních sektorů. Je-li ale Kaspik brán jako jezero, bude se dělit pouze úzký pruh podél pobřeží a zbytek bohatství bude společným vlastnictvím všech států na pobřeží (Leichtová 2005: 251).

2.1 Historický vývoj právního statusu

Řešení statusu Kaspického moře se naplno rozhořelo až po rozpadu SSSR. Nutno ale říci, že prostor Kaspiku a jeho pobřeží byl předmětem válek a mírových smluv již dávno před tím.

---

⁶ Viz Příloha č. 1

Dilbazi i Raczka se shodují, že kolotoč smluv, válek a mírových dohod na pobřeží Kaspického moře se naplno rozjel v první třetině 18. století a to mezi Ruskem a Persií. Konkrétně první dohodou týkající se pobřeží Kaspického moře byl Reštský traktát z roku 1732, kdy Rusko výměnou za jižní pobřeží Kaspiku, dobyté během války mezi léty 1722-1723, získalo právo na bezcelní tranzitní obchod v Persii (Raczka 2000: 200). Další důležitou smlouvou, kterou uvádí Dilbazi, byla Gandžinská dohoda „věčného míru“ mezi Persií a carským Ruskem, která byla podepsána v roce 1735⁷. Touto dohodou po stažení ruských vojsk připadla Íránu města Baku a přístav Derbent⁸ (Dilbazi 2009: 2-3).

Dle Raczky, až smrt perského vojevůdce Nádira Šáha v roce 1747 uřála ambice Persie v tomto regionu. Rusové poté v roce 1801 připojili Gruzii a v roce 1813 získali právo volné plavby po Kaspiku a další územní zisky na jihu impéria. Těchto zisků bylo dosaženo podpisem Gulistanské mírové dohody. Nyní již bylo jasné, že carské Rusko hraje na Kaspiku prim. V tomto roce 1813 se Kaspickým mořem zabýval i slavný ruský právní Feodor Martens, který usoudil, že z právního hlediska se jedná o ruské moře (Siradze; Suleimanov 2013). Tento status byl potvrzen revidováním Gulistanské dohody Turkmančajskou, která roku 1828 Rusům přisoudila dnešní území Arménie a Ázerbájdžánu (Raczka 2000: 201-203).

Ve 20. století až do rozpadu SSSR byl právní status Kaspického moře určován především dvěma dohodami, které byly podepsány 26. ledna 1921 Ruskem a Persií respektive 25. března 1940 Sovětským svazem a Íránem. Těmito smlouvami bylo dohodnuto, že pod svojí vlajkou se po Kaspickém moři mohou plavit pouze státy dohody a jen tyto dva státy mají právo na svobodnou plavbu a rybolov. Smlouva z roku 1921 nahradila veškeré předchozí smlouvy a 1940 byla revidována (Siradze; Suleimanov 2013).

Bilaterální řešení nepochybně zjednodušovalo jednání a tvořilo stabilní prostor Kaspiku. Teprve po rozpadu SSSR a následném vzniku tzv. NNS⁹ okolo pobřeží, vyvstala otázka přezkoumání mezinárodně právního statusu Kaspického moře, neboť smlouvy upravující jeho dělení, dle Rybáře například vůbec neřešily využití přírodního bohatství. To je pro všechny odpůrce asi nejlepší důvod k shledání neplatnosti smluv (Rybář 2005: 75).

---

⁷ Podepsána ve městě Gandža, v současnosti druhé největší město Ázerbájdžánu hned po hlavním městě Baku.

⁸ Derbent je druhé největší město Dagestánu po hlavním městě Machačkale. Dagestán je v současnosti jednou z autonomních oblastí Ruské federace.

⁹ Nově nezávislé státy – tedy státy postkomunistické, zde konkrétně Ázerbájdžán, Kazachstán, Turkmenistán.

Podle NNS dohody Íránu a SSSR neodpovídali geopolitické situaci regionu a ani jejich ekonomickým zájmům. Tyto státy nepociťovaly historickou povinnost vůči těmto smlouvám, proto se pokoušely o hledání vlastní cesty. Zlomovým momentem se stává rok 1994, kdy Ázerbájdžán podepisuje tzv. „kontrakt století“¹⁰. Tento akt zbudil velký rozruch v okolních státech, zejména v Ruské federaci (Dilbazi 2009: 5). Poprvé se naplno projevil problém neexistence efektivního rozdělení bohatství Kaspiku a započal maraton jednání, na jehož konci snad v budoucnu bude nějaké řešení.

2.2 Možné varianty řešení

Zdánlivě banální otázka, zda je Kaspické moře skutečně moře nebo jezero, je primárním kamenem úrazu. Definujeme-li obecně uznávaný status moře, tak moře je slaná vodní plocha s přirozeným přístupem k světovému oceánu. Kaspické moře přirozený přístup nemá, proto bychom je zařadily jako jezero. Naneštěstí to není tak jednoduché, například Ganjalijev namítá, že Kaspické moře přístup k světovému oceánu má a to pomocí umělých kanálů v říčním systému Donu a Volhy (Ganjalijev 2011: 16). Kaspické moře tedy může být bráno jako největší jezero světa, nebo z mnoha hledisek, jako je třeba velikost nebo salanita, uzavřeným mořem.

K nastínění „jezerního“ pohledu na Kaspik cituji Bílého: *„Podstata Kaspického moře spočívá v tom, že Kaspické moře (jezero) se dostává pod stanovy mezinárodního pohraničního jezera jako vodní nádrž, která nemá přírodní (přirozené) spojení se světovým oceánem a je obklopena souší dvou a více států. Proto k základnímu postoji ke stanovení statusu Kaspiku mohou být vztaženy společně přijaté normy mezinárodního práva a lokální mezinárodní dohody a praxe regulující status jezer“* (Bílý 2012).

Ztotožňuji se s Rybářem, že stanovení jednoznačného právního systému na Kaspiku je nadmíru složité a v současné době v nedohlednu. Jakékoliv konečné řešení pokud v budoucnu nějaké vznikne, bude rozhodnuto politicky, protože z hlediska geografie je Kaspické moře příliš specifické, aby bylo jednoznačně zařazeno. S konečným rozhodnutím

---

¹⁰ Smlouva podepsána Státní ropnou společností Ázerbájdžánské republiky (SOCAR) a světovými energetickými společnostmi, jež dělila podíly z ropných ložisek v ázerbájdžánském sektoru Kaspického moře (Dilbazi 2009: 5).

musí být za účasti všech států regionu vyřešeny i otázky ohledně zdrojů. Celé průtahy i následné řešení se však jeví jako potencionálně velmi nákladné (Rybář 2005: 76-77).

Z mnoha různorodých návrhů na řešení právního statusu Kaspického moře vykrytalizovaly tři, které považují za potencionálně dohody schopné:

- Otevřené moře
- Uzavřené moře
- Pohraniční jezero

2.2.1 Varianta otevřeného moře.

Varianta otevřeného moře plně vychází z konvencí UNCLOS pod hlavičkou OSN o mořském právu přijatých v roce 1982¹¹. V této variantě je zónou teritoriálních vod pás 12 mil a výjimečnou zónou maximálně 200 mořských mil. Jelikož je ale šířka Kaspického moře menší nežli 200 mil, všechny plochy moře za hranicí teritoriálních vod by byly děleny na ekonomické zóny podle UNCLOS (Rybář 2005: 76). Podle Dilbaziho je jednou z možností dělení podle centrální linie, která by ležela paralelně od protilehlého břehu (Dilbazi 2009: 22).

2.2.2 Varianta uzavřeného jezera

V této variantě je Kaspické moře bráno jako jezero, avšak je mu přisouzen prvek moře a to exkluzivní ekonomická zóna. Jak bylo napsáno výše, tato zóna nemůže být v Kaspiku zřízena v plném rozsahu. V této variantě je tedy omezena do 20 mílové zóny a do teritoria je zahrnuto moře, vzduch nad ním, dno i hlubina, a v této zóně platí suverenita přilehlého státu. Za touto hranicí by každému státu připadalo ještě dalších 20 mil výjimečné hospodářské zóny se suverenitou pobřežního státu pro zachování a průzkum živého i neživého bohatství moře. Části moře, které by neležely do 40 mílové vzdálenosti od žádného státu se stanou společným majetkem všech států Kaspiku a ty jej budou společně spravovat (Dilbazi 2009: 22).

---

¹¹ *United Nations Convention on the Law of the Sea of 10 December 1982* mimo jiné vytváří hlavně Exkluzivní ekonomickou zónu, tedy zónu 200 mil, v které má přiléhající stát zaručené právo na ekonomickou činnost (OSN 2013).

2.2.3 Varianta pohraničního jezera

Tato varianta již nepočítá s výjimečnou obchodní zónou, ale Kaspické moře je v ní bráno jako jezero jako v uzavřené variantě. V případě uplatnění této varianty by se moře dělilo opět na sektory dle centrální linie a vnější hranice vyplývající z pozemních hranic, avšak tato linie by mohla být po domluvě mezi státy modifikovatelnou. Státy by v tomto případě měly výjimečnou suverenitu nad vodní hladinou, hlubinou, dnem i s těžbou a nad biologickými zdroji ve svém sektoru Kaspického moře (Dilbazi 2009: 22).

2.3 Pozice Ruské federace

S kolapsem Sovětského svazu přestala existovat možnost jednoduchých dvoustranných mezinárodních dohod a rozhovorů jen mezi SSSR a Íránem. Předpokládalo se, že z právního hlediska bude naplněn princip kontinuity ruského státu, tj. existence návaznosti Ruské federace na SSSR, RSFSR, Ruskou republiku. Ruská federace by se tak jako jeden a tentýž subjekt mezinárodních vztahů stala závazným pokračovatelem uzavřených mezinárodních dohod s povinnostmi z nich vyplývajících¹². Moskva se tedy v 90. letech za vlády Borise Jelcina snažila zachovat maximální možný status quo a bránit tak rozvojovým projektům NNS v Kaspickém moři.

Dilbazi shrnuje, že Rusko trvalo na zachování deseti mílové hranice v příbřežním pásmu každého státu a na rozdělení zbývajících bohatství mezi všech pět pobřežních států. Tento společný prostor musí být spravován společně na základě konsenzu všech států a veškeré ropné projekty rozpracované jedním státem bez souhlasu ostatních by byly považované za nelegální. Rusko se tedy tímto způsobem snažilo pro všechny a hlavně pro sebe vytvořit právo veta ohledně těžebních projektů. Důvod pro tento postup je na výsost jasný, protože těžišť ruských surovinových zdrojů leží mimo kaspický region, ale pro NNS je často jediným zdrojem příjmů. Rusové si tedy slibovali, že pokud by byl prosazen tento status, získají v podobě veta páku na rozvoj všech ostatních aktérů a ti budou plnit přání Kremlu, aby mohli využívat zdroje Kaspiku a dále se rozvíjet (Dilbazi 2009: 4).

---

¹² Rusko vycházelo z Almatinské deklarace z 21. prosince 1991, která měla garantovat, že Ázerbájdžán, Kazachstán a Turkmenistán i Rusko budou plnit mezinárodní povinnosti vyplývající z dohod, jež zastával bývalý SSSR. S tím nejprve NNS pod nátlakem Rusů souhlasily, ale později se od dohody distancovaly (Siradze; Suleimanov 2013).

Určitá změna v ruském přístupu nastala po nástupu Vladimíra Putina k moci. Rusko v roce 1998 přistoupilo na kompromisní řešení rozdělení dna na národní sektory a zachování společné vodní plochy. Ochota Ruska jednat o změnách místo zatvrzelého odmítavého postoje má podle Rybáře tři důvody:

1. Neutuchající vzdor Ázerbájdžánu, který přinutil ruskou vládnoucí garnituru uvažovat realisticky a smířit se s nemožností přinutit Baku k poslušnosti.
2. Snaha Ruské federace o zlepšení vztahů v jím vedeném SNS.
3. Tlak ruských společností v čele s Gazpromem, které cítily, že se spory s Ázerbájdžánem jim unikají zisky z bohatých nalezišť Kaspického moře (Rybář 2005: 77-78).

Dle mého názoru je tato změna ruské politiky především vítězstvím ázerbájdžánské diplomacie a vlády, protože přinutila Rusko jednat s nimi jako se sobě rovnými, namísto jako s částí svého impéria, kde, jak říkají, tak se stane.

Rusko částečně rezignuje na multilaterální řešení statusu Kaspického moře, protože dohoda všech států najednou je dosti utopická. Kreml se tedy v roce 1998 vydává cestou bilaterálních dohod. Rusko se nejprve dohodlo s Kazachstánem 6. července na podpisu deklarace „*O věčném přátelství a spolupráci, orientované do 21. století*“ a následně „*O rozdělení dna severní části Kaspického moře, s cílem realizace suverénních práv k hlubinnému využití*“ (Dilbazi 2009: 8). Tím Rusko vyřešilo svou mořskou hranici s Kazachstánem a následně 23. 9. 2002 „*Dohoda o rozdělení přilehlých oblastí Kaspického moře mezi Ázerbájdžánem a Ruskou federací*“ vyřešila hranici s Ázerbájdžánem. Ke zkompletování řešení mořských hranic těchto tří států došlo 14. 5. 2003, kdy byla uzavřena „*Dohoda o průsečíku rozdělení přilehlých zón Kaspického moře mezi Ázerbájdžánem, Kazachstánem a Ruskou federací*“ (Azerbaijan.az 2010). Souborem těchto dohod se tyto tři státy shodly na hlavních principech ohledně Kaspického moře a dohady mezi nimi se omezily spíše jen na sporná naleziště v hraničních oblastech.

Po vyřešení sporů se sousedními státy se Rusko opět začalo angažovat a účastnit jednání o celkovém vyřešení statusu Kaspického moře. Prvním jednáním, kterého se zúčastnily všechny kaspické státy, se stal summit v Achšabadu 23.-24. dubna 2002. Navzdory faktu, že se dokázali sejít představitelé všech států a jednat spolu, byl výsledek jednání žalostný.

Vyjednaváči, byť horečně diskutovali mnoho řešení, nebyli schopni se shodnout na společném prohlášení, dokonce ani jaké jsou jejich vlastní pozice, natož aby vyřešily dlouholetý spor (Rybář 2009: 79). Prakticky jediným pozitivním výsledkem jednání v Achšabadu byl návrh, aby se prezidenti všech států scházeli jednou ročně na tzv. „Radě prezidentů Kaspických zemí“. Tento návrh představil prezident Turkmenistánu Saparmurat Nijazov s tím, že rada by se scházela jednou ročně pod předsednictvím jednoho z prezidentů, který by se střídal na principu rotace (Peuch 2002). Z Ruské federace je zatím poslední vyjádření ke statusu Kaspického moře z 3. prosince 2011, kdy Rusové ratifikovali „*Dohodu o bezpečnosti a spolupráci v Kaspickém moři*“. Tato dohoda ale dále nedefinuje právní status Kaspiku, protože jednání se vedou dále odděleně (President of Russia: 2011).

2.4 Pozice Ázerbájdžánské republiky

V roce 1994 to byl Ázerbájdžán, kdo zažehl jiskru novodobých diplomatických bojů o status Kaspického moře. Impulzem se stal podpis již výše zmiňovaného „*kontraktu století*“ mezi nezávislým Ázerbájdžánem a ropnými společnostmi Západu (Ramazanova 2012: 6). Tento postup byl pro ostatní a zvláště Rusko šokující, protože všeobecně se předpokládala platnost sovětsko-iránských smluv o desetimílovém pobřežním pásmu a pole, jež byla předmětem kontraktu, ležela vně vytyčeného pásma. Ázerbájdžán tento stav značně naboural a nebylo tedy nakonec přesně jasné komu, jaký kus moře patří. Každý stát samozřejmě věděl nějakou teoretickou hranici, avšak přesné právní určení je navýsost nutné, zvláště když především Ázerbájdžán zahájil přípravy těžby i ve sporných oblastech (Rybář 2005: 76).

Ázerbájdžán byť to vypadá, že zahájil honbu za ropných bohatství bez ohledu na právo na Kaspiku, nemohl tento problém ignorovat. Byl si vědom, že ropné bohatství Kaspiku může být v budoucnu předmětem i válečných konfliktů. Ázerbájdžán tedy ihned po svém osamostatnění začal připravovat svůj vlastní projekt řešení právního statusu Kaspického moře. Dle Dilbaziho se tak dělo paralelně s ruskou tvorbou a předložen ke schválení byl v říjnu 1995. Projekt vycházel z předpokladu, že Ázerbájdžán není vázán žádnými mezinárodními dohodami k existujícímu statusu moře. Ázerbájdžán tedy navrhoval kompletní rozdělení Kaspického moře jako pohraničního jezera na pět národních sektorů. Tento poměrně jasně stanovený postoj se opíral o ujištění ze strany zahraničních ropných

konsorcií, v kterém potvrzují slibný rozsah nalezišť ázerbájdžánského sektoru a nechávají problém vyřešení statusu na vládě v Baku (Dilbazi 2009: 12).

Ázerbájdžán 12. listopadu 1995 přijal novou ústavu, v které uvádí, že součástí republiky jsou vody i vzdušný prostor v jeho sektoru Kaspického moře. To velmi nelibě neslo Rusko, ale přinutilo ho to ke zvýšení své angažovanosti na řešení tohoto problému. Baku se opíralo o fakt, že Kaspické moře/jezero je pod stanovami mezinárodního pohraničního jezera jako vodní bazén, protože nemá své přírodní spojení se světovým oceánem a na jeho pobřeží leží dva a více států. Proto Ázerbájdžán bere jako směrodatné všeobecně uznávané normy mezinárodního práva a místní mezinárodní dohody a praxe, které regulují status jezer (Dilbazi 2009: 12).

Ázerbájdžán se k řešení problému statusu vydal cestou bilaterálních dohod. K již u Ruska zmiňovaným dohodám musíme přidat „*Dohodu o rozdělení dna Kaspického moře mezi Ázerbájdžánem a Kazachstánem*“ z 29. listopadu 2001. Naneštěstí Baku nemá jako Rusko v Kaspiku jen dva sousedy, ale ještě Turkmenistán a Írán, s kterými dohody nemá a v dohledné době se ani nepředpokládají. Právě oni jsou totiž největšími oponenty Ázerbájdžánu a někdy přecházejí až do nepřátelského vztahu. Právě toto je si myslím největší problém na cestě vyřešení statusu. Írán totiž nekompromisně stojí na dělení na rovné díly, a aby dokázal, že za tímto postojem stojí, nebál se přinutit ázerbájdžánskou průzkumnou loď k opuštění sporných území za pomoci válečných lodí (Rybář 2005: 83). Když k tomu připočteme i až 13 milionů etnických Ázerů žijících v Íránu, je zaděláno na dlouhodobé problémy (CIA 2014b).

2.5 Pozice Republiky Kazachstán

Pozice Kazachstánu se v první polovině 90. let formovala podobně jako u Ázerbájdžánu. Plány Kazachstánu na samostatnou těžbu se opíraly o nadějně výsledky průzkumu v kaspickém šelfu Kazachstánu, kde průzkumy provedly opět západní společnosti. Kazachstán si svůj vlastní sektor nenárokoval tak agresivně jako Ázerbájdžán. Proto neměl Kazachstán takový vliv na Rusko jako Ázerbájdžán, kterému se povedlo přehodnotit jeho postoj.

Kazachstán přijal za svou variantu otevřeného moře podle úmluv OSN UNCLOS z roku 1982 (MFA 2012).

Kazachstán se ve své formulaci statusu ohlížel, jak na mezinárodně uznávané normy UNCLOS, tak na precedenční právo. Dilbazi spatřuje odkaz Kazachstánu na zvykové právo v ohledu na sovětsko-iránské smlouvy a v praxi, kdy SSSR a Írán nezávisle na sobě a bez konzultací začaly požívat surovinových zásob Kaspiku (Dilbazi 2009: 14)

S rostoucími objevy nových nalezišť s obrovským potenciálem začal růst tlak Kazachstánu na sektorové rozdělení Kaspiku. V září 1996 se prezidenti Ázerbájdžánu H. Alijev a Kazachstánu N. Nazarbajev dohodli na principech ohledně statusu a na podmínkách spolupráce na pánvi a v šelfech Kaspiku. Toto souznění a totožné názory o spolupráci vyústily v již zmiňovanou dohodu o dělení dna mezi Ázerbájdžánem a Kazachstánem z roku 2001¹³ (Konyrova 2011).

V návaznosti na tuto prakticky průlomovou dohodu byly 13. května 2002 mezi Ruskem a Kazachstánem dojednány dohody ohledně těžby s principy parity na třech velkých naftových ložiscích v severním Kaspiku, které byly do té doby sporné. Vzhledem k tomu, že následně dořešili své vzájemné hranice i Rusko s Ázerbájdžánem, bylo nasnadě uzavření trojdohody, kte které došlo v roce 2003 (Rybář 2005: 78-79).

Kazachstán však nadále nemá dořešené mořské hranice s Turkmenistánem, proto se Kazaši nadále snaží o multilaterální jednání, které by dalo vzniknout definitivnímu statusu Kaspického moře. Prioritním prostorem k jednání se staly Kaspické summity, konkrátně ten třetí v Baku, kde bylo přijato Společné prohlášení prezidentů Ázerbájdžánu, Íránu, Kazachstánu, Turkmenistánu a Ruska a dále „*Dohoda o bezpečnostní spolupráci v Kaspickém moři*“ k jejichž plnění se přihlásili (MFA 2012).

2.6 Pozice Turkmenistánu

Pozice Turkmenistánu byla vystavěna na dodržování sovětsko-iránských dohod z let 1921 a 1940. Turkmenská pozice je totiž na rozdíl od ostaních postkomunistických států Ruska, Ázerbájdžánu a Kazachstánu silně vázána na Írán. Spolu s ním označují Kaspické moře jako

---

¹³ Viz kapitola 2.3 o Ruském přístupu a kapitola 2.4 o Ázerbájdžánském přístupu.

vnitřní vodojem, tj. jezero, na které nemohou být aplikovány mořská práva a není tedy dělitelné na sektory. Navzdory vázanosti na Írán byla turkmenská pozice brána jako nejpružnější ze všech států Kaspiku (Dilbazi 2009: 15). Horák říká, že tomu tak nebylo z důvodu geniálních diplomatických řešení, ale spíše neomalenosti turkmenského prezidenta Saparmurata Nijazova, který si dělal prakticky co chtěl a žádné dohody pro něj nebyly závazné. Vzhledem k tomu, že zahraniční politika byla tvořena především Nijazovem, není překvapivé, že s ohledem na jeho osobu byla turkmenská politika nepředvídatelná a překotná (Horák 2008: 146).

Například v roce 1993, když Turkmenistán přijímal zákon o své hranici, uváděl státní hranici s 12 mílovými teritoriálními vodami a výjimečnou ekonomickou zónou, což je v souladu s mořským právem. V roce 1995 se turkmenský prezident S. Nijazov alias Turkmenbaši ztotožnil s názorem ruského prezident Jelcina, že Kaspické moře je nedělitelné, jak po dně, tak po vodě. V témže roce společně s íránským prezidentem Rafsandžáním konstatovali, že využívání zdrojů v Kaspiku není možné před vyřešením jeho právního statusu a že řešení tohoto problému je jen a pouze na státech okolo něj (Dilbazi 2009: 15).

Jak uvádí Raczka výrazný vzruch nastal v roce 1996, kdy delegace Ruska, Íránu a Turkmenistánu podepsali společné komuniké zřizující jurisdikční zónu 45 mil pro každý stát. To rozlítlo zbývající dva aktéry, protože tato dohoda vznikla až po odjezdu Ázerů i Kazachů z jednání v Achšabádu. Zde vznikl také prapůvod dosti nepřátelského vztahu Turkmenistánu a Ázerbájdžánu, protože Turkmenistán si začal nárokovat naleziště Azeri a Chirag, na kterých Ázerbájdžán již těžil prostřednictvím mezinárodního konsorcia (Raczka 2000: 210).

Dilbazi uvádí, že turkmenská pozice se opět vyvíjela a měnila. Odklon od požadavku striktního dělení dna i hladiny započal v roce 2000 na schůzce náměstků ministrů zahraničních věcí kaspických států v Teheránu, kde se Turkmenistán připojil k státům navrhuje dělení Kaspiku podle centrální linie. Tento směr byl nastartován zřejmě ucházejícími zahraničními investicemi do turkmenského sektoru (Dilbazi 2009: 17). Turkmenistán dokonce zvažoval postoupení sporů s Ázerbájdžánem a řešení otázky statusu Kaspického moře do OSN, to však bylo státy regionu zamítnuto a Turkmenistán od tohoto záměru ustoupil (Rybář 2005: 80-83).

Pozice Turkmenistánu se po smrti Turkmenbašiho na jeho poměry výrazně konsolidovala a dnes stojí po boku Íránu na stanovisku Kaspiku jako jezera, které je dělitelné jen v případě 20 % rovných dílů pro každého. Dále vytrvá ve sporech o ázerbájdžánská naleziště Azeri a Chirag, kterých se zřejmě nehodlá vzdát, jelikož i přes probíhající těžbu zahájil jednání o těžbě s kanadskou společností Burried Hill Energy (Rybář 2005: 82). Konfliktní linie mezi Ázerbájdžánem a Turkmenistánem tak nadále trvá a je zřejmě nejvypjatějším vztahem na Kaspiku (PETROLEUMIRAN 2014).

2.7 Pozice Íránské islámské republiky

Írán nejprve s Ruskem trval na dohodách mezi ním a SSSR. Tyto smlouvy by z nich nadále dělaly majitele tohoto unikátního bazénu, což se samozřejmě neshledalo se souhlasem ostatních. Írán se tedy postavil znovu k Rusku a zasazoval se o systém kondominia, tj. dělení moře, dna a jeho bohatství mezi všech pět států. Tato pozice vycházela z jednoduchého faktu, při dělení na sektory by na Írán připadla nejmenší část ze zásob Kaspiku a to pouze 12% (Rybář 2005: 78). Princip kondominia však nebyl pro všechny přijatelný a vzhledem k tomu, že Rusko opustilo tuto konzervativní pozici, byl Írán připraven souhlasit s rozdělením na 20 % sektory (Cohen 2002). Podle Souleimanova je tato rezervní vize také dosti problematická, protože dělení na rovné díly by bylo jen velmi obtížně realizovatelné kvůli počtu sporných nalezišť. A zvláště kvůli odporu ostatních států, zejména Ázerbájdžánu, protože Íránu náleží jen cca 13-14% pobřeží Kaspiku a uměle by si tak zvětšil vlastní sektor (Souleimanov 2012).

Íránský přístup je jeden z nejkompaktnějších a hlavně dlouhodobý. Dilbazi k tomu udává důvody, že Írán si je vědom své vlastní síly jako relativní regionální mocnosti a z pragmatických důvodů na se na něj v tomto ohledu fixuje i Turkmenistán, takže není osamocen. Írán také nepotřebuje nutně využívat zdroje Kaspického moře, tak jako ostatní vyjma Ruska, protože centrum jeho surovinového průmyslu leží v Perském zálivu (Dilbazi 2009: 19). Dalším důvodem je podle mého soudu, po rozkmotření s USA, snaha brzdit rozmach Ázerbájdžánu, protože ten je masivně podporován právě USA a Západem. Vztah s Ázerbájdžánem nadále ovlivňuje íránskou politiku vůči statusu a jeho řešení celkově. Írán

totiž i přes občasné snahy Ázerbájdžánu o sblížení¹⁴, nadále utvrzuje svou blokační pozici a nebojí se vojensky Ázerbájdžánu ukázat, kde jsou jeho hranice¹⁵.

2.8 Shrnutí právního statusu Kaspického moře

Byť se status Kaspického moře řeší více než 20 let, je stále konečná dohoda v nedohlednu. Všechny pět států se není schopno dohromady shodnout na nějaké podobě práva na Kaspiku. Jednoznačně rozhodnout zda je Kaspické moře nebo jezero je podle mě v současné době nemožné. Byť všechny státy delegují ve svých návrzích zda se jedná o moře nebo jezero. Přes mnoho krkolomných návrhů nakonec nikomu na názvu nesejde, protože primárně jde jen o to „urvat největší kus“ surovinového bohatství. Přesto ke statusu můžeme říci, že se jedná o „uzavřený slaný bazén, který je se světovým oceánem spojen uměle přes kanály na řekách Don a Volha.“ Tato definice tak aspoň částečně splňuje definiční faktory moře i jezera. Nejbližšími partnery jsou si v ohledu statusu Ázerbájdžán a Kazachstán, kteří razí variantu rozdělení pohraničního jezera. K nim lze přiřadit i ruský postoj, protože mezi nimi již existují bilaterální dohody. Turkmenistán je nadále dosti nevyzpytatelný, ale nyní se přidružuje k íránskému postoji. Írán se velmi rozchází s ostatními názory a na rozdíl od Turkmenistánu drží svůj nekompromisní postoj konstantně a spolu s ním tak je pravděpodobně hlavním viníkem nevyřešeného statusu Kaspického moře.

3. Mocenské zájmy v kontextu ropného a plynárenského sektoru států Kaspiku

Kaspické moře je největší vnitrozemskou vodní nádrží a vody Kaspiku obsahují 40 % veškeré vnitrozemské vody. Tato vodní nádrž je bezpochyby velmi unikátní, skrývá značné přírodní i surovinové bohatství. Kaspickému regionu dle EIA náleží přibližně 48 miliard barelů ropy a 292 trilionů kubických stop plynu potvrzených a předpokládaných zásob energetických surovin. Když zvážíme, že 75 % ropy a 67 % plynu leží do 160 km (ekvivalent 100 mil) od

---

¹⁴ Ázerbájdžán se snažil se svým silnějším sousedem sblížit, ale na základě tlaku USA musel od tohoto záměru ustoupit. 12. listopadu 1995 Ázerbájdžán postoupil Íránu 25% ze svého podílu v mezinárodním konsorciu AIOC¹⁴ ve prospěch Íránské národní ropné společnosti. Írán byl již 6. dubna vyloučen, protože americký Kongres schválil zákon zakazující americkým společnostem spolupracovat s Íránem. Jelikož s americkými společnostmi by AIOC opustilo 40% podílu, Baku přijalo americké ultimátum (Dilbazi 2009: 21).

¹⁵ Viz konec kapitoly o ázerbájdžánském postoji.

pobřeží, je bezpochyby Kaspické moře samo o sobě zásobárnou a zdrojem příjmů okolních států (EIA 2013b). Největším úskalím regionu je otázka, jak tyto zásoby dopravit na světové trhy. V této kapitole blíže popíšeme ropný a plynárenský sektor Ázerbájdžánu, Kazachstánu a Turkmenistánu zároveň s možnostmi dopravy surovin. Rusko a Írán, byť také leží na pobřeží Kaspiku, nebudou popisovány, protože jejich těžební činnost na Kaspiku a především závislost na něm je minimální. Dále přiblížím ekonomické zájmy mocností v ropném a plynárenském sektoru států regionu, především zájmy týkající se směru produktovodů.

3.1 Ázerbájdžán

Těžba uhlovodíkových surovin má v Ázerbájdžánu dlouholetou tradici. Babayev uvádí, že už arabský cestovatel Baladzori v 9. století našel na území Ázerbájdžánu národy „spojené s ropou“. Rozvoj primitivní těžby se již nedal zastavit. V roce 1846 byl vyhlouben první ropný vrt do hloubky 21 metrů z něž vytryskla ropa. Stalo se tomu tak o více než desetiletí dříve, kdy 27. srpna 1859 slavný plukovník Edwin L. Drake vytěžil první ropu v USA v Pensylvánii (Babayev 2002). V dobách SSSR se těžební průmysl Ázerbájdžánu přizpůsoboval potřebám svazu a nebyl nijak zvláště výjimečný. Avšak po jeho rozpadu nastal opět opravdový boom. Tento stav vystihl Brezinski: *„Přes svoji malou lidnatost a rozlohu má Ázerbájdžán se svými obrovskými zdroji energie v geopolitickém smyslu rozhodující význam. Lze ho přirovnat k zátce na láhvi obsahující bohatství ležící na dně Kaspického moře a v celé Střední Asii... Nezávislý Ázerbájdžán propojený se západními trhy ropovody procházející mimo území podřízené Moskvě se promění v hlavní přístupovou cestu z vyspělých ekonomik postrádajících energetické zdroje ke středoasijským republikám, na energii bohatým“* (Brezinski 1999: 53).

3.1.1 Ropný sektor Ázerbájdžánu

Poslední údaje EIA z roku 2012 o Ázerbájdžánu hovoří o 8,5 miliardách potvrzených a předpokládaných rezervách barelů ropy. Z toho se 6,8 miliardy nachází na dně Kaspiku a 1,7 miliardy na pevnině Ázerbájdžánu (EIA 2013b: 9). Dle EIA i BP je 7 miliard barelů dlouhodobě potvrzených zásob ropy, proto je snad můžeme považovat za směrodatné (BP 2013: 6; EIA 2013a).

Ázerbájdžán z tohoto množství v roce 2010 ukrajoval 1 milion barelů denně, avšak od té doby produkce klesá. V červenci 2013 podle EIA Ázerbájdžán produkoval 910 tisíc bbl/d a předpoklad na rok 2014 je jen 850 tisíc bbl/d (EIA 2013a). Pokles je způsoben výkyvy těžby z důvodu technických problémů a plánovaného nového rozvoje pole Chirag. Ázerbájdžán sám užil 93 tisíc bbl/d. Do ázerbájdžánské spotřeby ropy je započítáváno její spalování za účelem výroby elektřiny, ale i vlastní produkce ropných derivátů. Ázerbájdžán tak v rafinériích u Baku vyrábí pohonné hmoty i letecký kerosin pro vlastní spotřebu i pro menší vývoz hotových produktů do okolních států (EIA 2013a).

Zlomovým bodem novodobého ázerbájdžánského ropného sektoru se stal již zmiňovaný „kontrakt století“. Tento kontrakt byl podepsán konsorciem zahraničních společností AIOC¹⁶ a vládou Ázerbájdžánu 20. září 1994 a v platnost vstoupil 12. prosince 1994. Jak je zřejmé ze složení podílníků jedná se o konsorcium především západních firem, které investovaly nemalé částky do rozvoje ropného sektoru Ázerbájdžánu. Účastníkem AIOC byl i ruský LUKoil, ale ten po neshodách roku 1995 odprodal svůj podíl. Kontrakt byl podepsán na 30 let a stal se hlavním „Production Sharing Agreement“ (PSA)¹⁷, který podepsal Ázerbájdžán a dále i ostatní státy s ropnými společnostmi. Kontrakt, kterého je součástí i státní společnost SOCAR¹⁸, byl uzavřen na těžbu na polích Azeri, Chirag, Guneshli (ACG), které v současnosti tvoří 80% těžby ropy v Ázerbájdžánu (EIA 2013a).

Hlavní těžiště ropného průmyslu Ázerbájdžánu tedy leží v polích ACG, které obsahují dohromady 5 miliard barelů ropy. Práva na těžbu vlastní konsorcium AIOC a těžba na těchto polích obstarává 80 % těžby Ázerbájdžánu. Zbytek ropy se nachází například na poli Shah Deniz, u kterého se předpokládalo, že bude obsahovat ropu, obsahoval nakonec zemní plyn a částečně ropu (EIA 2013a).

---

¹⁶ AIOC je konsorcium Azerbaijan International Operating Company vzniklé za účelem těžby ropy v Ázerbájdžánu. Podílníci jsou BP (operátor - 34.1%), Chevron (10.2%), SOCAR (10%), INPEX (10%), Statoil (8.6%), ExxonMobil (8%), TPAO (6.8%), Devon (5.6%), ITOCHU (3.9%), Hess (2.7%) (BP 2010).

¹⁷ PSA: smluvní dohoda, podle které poskytuje stát investorovi exkluzivní práva na vyhledávání, průzkum a těžbu nerostných surovin ze specifických přírodních zdrojů po určitou dobu. Investor se ujímá povinnosti provádět tyto úkony po určenou dobu na vlastní náklady a rizika. V konečném důsledku tak zahraniční ropná nebo plynárenská společnost jedná jako kontraktor daného státu v oblasti rozvoje zásob ropy a zemního plynu a pobírá podíl produkce (Jánská 2010: 105).

¹⁸ SOCAR je State Oil Company of Azerbaijan Republic, tj. státní ropná společnost Ázerbájdžánu, která produkuje cca 20% ropy, ale stará se především o průzkum polí a ropovodní systém (EIA 2013a).

Z výše napsaných dat je po propočítání zřejmé, že Ázerbájdžán v roce 2012 denně vyvážel kolem 845 tisíc barelů ropy (EIA 2013a). Prakticky veškerá ropa Ázerbájdžánu začíná svou cestu ropovody v terminálu Sangachal u Baku. Snaha Ázerbájdžánu o diverzifikaci těžby ropy sahá snad až k prvnímu vytěženému barelu po rozpadu SSSR. Rusko vždy mělo enormní zájem na proudění ázerbájdžánské ropy přes jeho území. Argument hovořící pro něj, je Rusy deklarovaná stabilita, na rozdíl od ostatních tranzitních zemí jako je Gruzie případně Arménie¹⁹. Západní státy, tak jako Turecko nemají zájem na závislosti na Rusku. Ázerbájdžán v současnosti využívá tři ropovody a všechny vedou na západní trhy.

Průlomovým se stalo zprovoznění ropovodu Baku-Tbilisi-Ceyhan (BTC) roku 2006. Jak je již zřejmé z jmen tranzitních měst, ropovod BTC nevede přes ruské území, hlavně kvůli tomu přepraví až 80% ázerbájdžánské ropy (EIA 2013a). Ropa poté proudí z tureckého Ceyhanu dále na světové trhy a do Evropy. BTC má prakticky stejné vlastníky jako AIOC a je spolu s poli ACG nejsilnějším ropovodným trumfem západních zájmů v Ázerbájdžánu. Následně zemi značně stabilizoval a hlavně otevřel cestu kaspické ropě na západní trhy bez nutnosti transportu přes Rusko. Avšak pro udržení stávající funkce BTC jako brány do Evropy, je nutná nezávislost a stabilita Gruzie, kterou destabilizuje především Rusko a secesní snahy některých částí Gruzie²⁰.

Téměř totožný směr jako BTC má starší ropovod Baku-Supsa, který místo ve Středozemním moři končí v Gruzii na pobřeží Černého moře²¹. Tento ropovod představuje spíše jen částečnou podpůrnou větev BTC v rukách SOCARu a AIOC.

Třetím ropovodem je ropovod Baku-Novorossiysk, který vede ropu taktéž do Černého moře, ale již přes ruské území. Před postavením ropovodu BTC byl tento ropovod primární prodejní trasou ázerbájdžánské ropy. Distribuci ropy tedy zprostředkovává Rusko a transfer ruská státní společnost Transněft, která kooperuje se SOCARem (The Central Asia- Caucasus Analyst 2013).

---

¹⁹ Za účelem udržení si tváře trvale klidné tranzitní země, se Rusové snaží značně pacifikovat secesní snahy Čečenska a Dagestánu (Šmíd 2006: 133).

²⁰ Například během rusko-gruzinské války v roce 2008, kdy Gruzie prakticky ztratila Jižní Osetii a Abcházii, byl ropovod BTC operátorem BP na čas zastaven (BP 2012).

²¹ New Socar (2014). Baku – Supsa Western Export Pipeline (<http://new.socar.az/socar/en/activities/transportation/baku-supsa-western-export-pipeline>, 10. 4. 2014).

Oba ropovody limituje fakt, že ropa na světové trhy, ať ze Supsy nebo Novorossiysku, putuje tankery přes úžiny Bospor a Dardanely. To je již nyní problém, protože Úžiny jsou přeplněny a Turecko nedovolí navýšení provozu tankerů z důvodu možné katastrofální nehody poblíž megalopole Istanbulu (Rybář 2005: 95).

Ázerbájdžán jak je z výše napsaného patrné má v rámci svých možností ropovody diverzifikované. Jeho možnosti jsou totiž značně omezené. Logicky nejvýhodnější momentálně nevyužitý směr by byl Írán, který by mohl distribuovat ropu tankery na Západ i na Východ. Írán by se nebránil otevřít své ropovody vedoucí k Perskému zálivu a odtud k nenasyceným asijským trhům, ale Írán je pro americké společnosti nepřijatelným obchodním partnerem díky sankcím od vlády USA²². Východní směr do Číny je momentálně pro Ázerbájdžán bez možnosti transportu přes Írán hodně vzdálený. Dalším důvodem je podle mého názoru i velikost ropných rezerv, které nedosahují takových rozměrů, aby bylo výhodné hledat jinou východní trasu.

Západní směr je určen nutností obcházet nepřátelskou Arménií a snahou nesměřovat ropovody přes Rusko. Proto tranzitní země zůstanou pravděpodobně stále stejné a to je pro Ázerbájdžán poměrně limitující zjištění. Důležité je tedy partnerství s Gruzii, potažmo s Tureckem, protože ropovod BTC, případně Baku-Supsa jsou nejdůležitějším přímým spojením Ázerbájdžánu a částečně Kazachstánu i Turkmenistánu se světovými trhy západu (EIA 2013a). Neboť v celé oblasti kaspického regionu Západ ani Ázerbájdžán nemá jiný kapacitně podobný ropovod. Ázerbájdžán se Západem se nadále snaží snížit svou závislost na BTC. Evropské státy se také pokouší zajistit si dostatek surovin, ale spíše jen jako samostatní hráči nebo jen s několika málo partnery (Tamtéž).

V případě nemožnosti přepravy přes Gruzii by tak zbyl jen ruský směr Baku-Novorossiysk, s již zmiňovaným omezením Turecka ohledně Úžin.

3.1.2 Ázerbájdžánský sektor zemního plynu

Celkové Ázerbájdžánské zásoby zemního plynu, dle dlouhodobých prognóz čítají 35 Tcf potvrzených rezerv. Ázerbájdžán v roce 2011 vyprodukoval 631 Bcf plynu. Ázerbájdžán sám

---

²² The Iran-Libya Sanction Act (Katzman 2006).

spotřebuje 300 Bcf plynu ročně a to většinou na provoz tepelných elektráren plyn spalující (EIA 2013a).

Ačkoliv se to může zdát neuvěřitelné, Ázerbájdžánská produkce zemního plynu od jeho vzniku do roku 2007 klesala a plyn musel být dovážen z Ruska. Diametrální zvrát nastal roku 2007, kdy bylo otevřeno plynové pole Shah Deniz objevené roku 1999 (EIA 2013a). Podle Rybáře pole mělo obsahovat především ropu, avšak překvapivé zjištění, že obsahuje plyn, učinilo z Ázerbájdžánu „přes noc“ samostatného producenta a čistého vývozce plynu do světa. Ázerbájdžánský sektor zemního plynu je organizován podobně jako ten ropný. Vedoucí postavení má státní společnost SOCAR, který spolupracuje s AIOC (Rybář 2005: 57).

Jak již bylo řečeno, Shah Deniz je největší a prakticky jediné ázerbájdžánské ložisko zemního plynu. Práva na něj vlastní práva podobné firmy jako AIOC, ale ruský LUKoil zakoupil 10 % podíl a zvýšil tak ruský vliv na plynárenský sektor Ázerbájdžánu (EIA 2013a). Podle mého názoru spuštění těžby plynu na Shah Deniz značně ztížilo vývozní možnosti Turkmenistánu směrem na západ. Ázerbájdžán by totiž neuvítal velké množství konkurenčního plynu, který by transportoval dále do světa.

Ázerbájdžán používá k přepravě zemního plynu tři plynovody. Nejdůležitější a prakticky jediný plynovod uspokojující vývozní nároky Ázerbájdžánu je plynovod South Caucasus Pipeline (SCP nebo také BTE-Baku-Tbilisi-Erzurum), který vede plyn z terminálu Sangachal do tureckého Erzurumu. Plynovod prakticky kopíruje trasu ropovodu BTC i s jejími úskalími v podobě cesty přes Gruzii, na kterou vyvíjí tlak Rusko. Již nyní se pracuje na zvýšení jeho kapacit, protože Ázerbájdžán moc jiných možností kudy plyn vyvézt nemá. Uvažuje se o jeho napojení na případně nově plánované plynovody, kterými by měl být Trans Anatolian Natural Gas Pipeline (TANAP), který by vedl ropu přes Turecko až k řeckým hranicím a plynovod Trans Adriatic Pipeline (TAP), který by přes Řecko, Albánii a Itálii mohl zásobovat EU²³. Samotnou kapitolou je EU plánovaný projekt Nabucco, který by přes Ázerbájdžán přiváděl plyn z celé oblasti, avšak reálné spuštění projektu osobně nevidím příliš reálně.

---

²³ Než evropské projekty se mi reálněji jeví napojení na již fungující Blue Stream nebo plánovaný South Stream oba plynovody by vedly plyn z Ruska přes černé moře a v jednom případě Turecko a druhém přímo do Evropy. Připojení by proběhlo v místech podobných Novorossiysku (Rybář 2005: 100-101)

Zajímavý je plynovod Gazi-Magomed-Mozdok, který nejprve vedl plyn z Ruska do Ázerbájdžánu, ale od roku 2010 má směr opačný. Odběratelem plynu je ruský Gazprom, který pomocí dlouhodobých kontraktů na určitý počet dodaného množství plynu udržuje vliv na ázerbájdžánský plynárenský sektor v ruských rukou (EIA 2013a).

Z ázerbájdžánského pohledu velmi důležitým byt malým plynovodem je plynovod Baku-Astara, který vede plyn do íránské Astary kousek od ázerských hranic. Írán za 15% zisk z poplatků naopak posílá svůj plyn do exklávy Nachičevan, která je územím Ázerbájdžánu, ale je oddělená nepřátelskou Arménií a tato výměna je pro ni životně důležitá. Tento plynovod ale nehraje nějakou další zásadní mezinárodní roli (EIA 2013a).

Ázerbájdžán se snaží rozvíjet především ropný sektor, avšak plynárenský nyní také získává na své důležitosti, protože obecné předpoklady říkají, že spotřeba plynu zejména v Asii, na rozdíl od ropy ještě výrazně poroste (Jánská 2010: 105). Limity dopravy a zájmy mocností v ázerbájdžánském plynárenském sektoru jsou prakticky stejné, jako je tomu u ropného. S tím rozdílem, že Evropa se snaží snížit závislost na Rusku a právě plyn z oblasti Kaspiku by měl být onou alternativou.

3.2 Kazachstán

Těžba ropy a zemního plynu nemá v Kazachstánu tak dlouhou tradici jako v Ázerbájdžánu. V Kazachstánu se ropa začala těžit až v roce 1911. O to je více cenný fakt, že Kazachstán se vypracoval na druhého největšího producenta ropy ze zemí bývalého Sovětského svazu, samozřejmě po Ruské federaci. Nutné je zmínit, že v Kazachstánu se nachází především ropa a zemní plyn oproti ní v menší míře jako doplňkový produkt ropných polí, přesto nejsou jeho zásoby vůbec zanedbatelné (EIA 2013b). Pro rozvoj těžebního průmyslu Kazachstánu v překotných 90. letech byla snaha o udržení blízkého vztahu s Moskvou, což podporovalo stabilitu Kazachstánu. Naopak důležitým aspektem, který komplikuje kazašskou těžbu respektive dopravu, je fakt, že Kazachstán má obrovskou rozlohu a díky absenci výrazného centra jsou všechny okrajové regiony vázány spíše na sousedy než na centrum (Jánská 2010: 108).

3.2.1 Ropný sektor Kazachstánu

Podle údajů EIA Kazachstán disponuje 31,2 miliardami barelů ověřených a předpokládaných zásob ropy. Toto množství se prakticky rozdělí mezi naleziště na pevnině a v Kaspickém moři. Konkrétně 15,5 miliardy na pevnině a 15,7 miliardy na moři (EIA 2013b). Vezmeme-li v úvahu i údaj BP o dosažitelném množství ropy tedy 30 miliard barelů, můžeme považovat Kazachstán za jeden z na ropu nejbohatších států mimo OPEC (BP 2013). Od roku 2002, kdy poprvé produkce přesáhla milion bbl/d produkce rostla až do roku 2011, kdy bylo těženo průměrně 1,758 milionu bbl/d. Poté produkce lehce klesla, přesto Kazachstán v roce 2012 ukrajoval průměrně 1,728 milionů bbl/d, což výrazně převyšuje produkce ostatních států Kaspiku. Kazachstán z vytěženého množství pro vlastní potřebu užije přibližně 300 tisíc bbl/d a zbytek vyváží. Hodnota z roku 2012 okolo 1,4 milionu bbl/d vyvezené ropy a cca 100 tisíc bbl/d dovezené ropy z něj dělá vývozce produktu, pro který musí hledat trasy a odbytiště (EIA 2013c).

Zlomovým bodem samostatné kazašské ropné produkce můžeme považovat spuštění těžby na obřím ropném poli Tengiz, který provozuje společnost TengizChevroil (TCO)²⁴, jejíž součástí je i státem vlastněná firma KazMunaiGaz (KMG) vzniklá roku 2002 ze společností, které se účastnily projektu na straně Kazachstánu v roce 1993. KMG zajišťuje přepravu 65 % kazašské ropy, 50% přepravy tankery a podílí se na většině těžebních a rozvojových projektů v zemi (EIA 2013c).

Ropné bohatství se nachází především na západě země. Nejproduktivnějším polem je obří pole Tengiz následované polem Karachaganak²⁵ a dále Aktobe, Mangistau a Uzen. Pevniské pole Tengiz bylo rozvíjeno především americkými společnostmi Chevron a ExxonMobil (dohromady 75 % podílu). Chevron dokonce v Kazachstánu působil ještě v době SSSR. Karachaganak je více evropský díky podílům BP a Eni, ale zde je zapojen i ruský LUKoil a to 15 % podílem. Čínské zájmy jsou mimo jiné na poli Aktobe, které většinově vlastní China National Petroleum Corporation (CNPC).

Ropným polem, které je kategorií samo pro sebe, je v současnosti se rozvíjející pole Kashagan. Toto pole, dle odhadů obsahuje samo o sobě až 38 miliard barelů ropy, z nichž je

²⁴ TCO vznikla v roce 1993 za účelem průzkumu a těžby na poli Tengiz. Současní podílníci jsou Chevron - operátor 50%, ExxonMobil 25%, KazMunaiGaz 20% a LukArco 5% (Tengizchevroil 2013).

²⁵ Tyto dvě pole v roce 2013 tvořily 40% ropné produkce Kazachstánu (EIA 2013c).

13 miliard je v současnosti dosažitelných. Takto velké pole je největším polem mimo státy Středního východu a pátým největším na světě vůbec. Majitelem práv na toto pole je North Caspian Operating Company (NCOOC), která je opět financována především západním kapitálem, ale čínská CNPC již vlastní kolem 8 % menšinového podílu. Rozvoj pole je velice obtížný, protože leží velice hluboko a ohrožují jej zamrzající ledové kry Kaspiku, velké množství sulfátů a vysoký tlak v hloubce, v které se nachází. V současnosti je však nadmíru jasné, že zásoby jsou a budou tak jako tak obrovské, proto je rozvoj a transport z tohoto pole prioritou a zajímají se o něj všechny mocnosti (Rybář 2005: 66).

Kazachstán se přes velmi přátelské vztahy s Ruskem snažil o nezávislost na jeho ropovodech a nyní má poměrně dobře diverzifikované směry odbytu, protože exportuje ropu do Číny, Ruska i Evropy. Do Evropy dokonce může využít směr mimo Rusko. S obřími rozsahy polí na západě, Kazachstán splnil povinnost a v současnosti rozšiřuje a znovu spouští páteční ropovod Kazakhstan-China Pipeline²⁶, který vede ropu ze západních nalezišť až do čínské Alashanky. Tento ropovod v majetku KazMunaiGaz a CNPC, nejenže diverzifikuje ropu pro čínský trh, ale je v dosahu hlavního města Astany a východních produkčních míst okolo Almaty, kam ropu dovedou menší ropovody (EIA 2013c). Tento ropovod snížil vliv Ruska na transport ve východní části Kazachstánu a dokonce se uvažuje o napojení ruské ropy a jejím transportu do Číny.

Diverzifikaci transportu ropy Kazachstán podpořil dohodou s Ázerbájdžánem na využívání jeho ropovodu BTC, do kterého ropu dopravuje pomocí tankerů. Kapacity nedosahují závratných rozměrů, které by nasýtily kazašský odbyt, ale ukazují Rusku, že na Západ lze přepravit ropu z Kazachstánu i bez ruské účasti. Kazachstán stojí o rozšíření tras na západ především pomocí Kazakhstan Caspian Transportation System (KCTS), avšak výstavba tohoto ropovodu vedoucího po dni Kaspiku je blokována Ruskem a Íránem. Rusové blokaci hájí obavami o ekosystém Kaspiku, ale faktem zůstává, že nechce dovolit Kazachstánu dostatečnou diverzifikaci západním směrem (EIA 2013c).

Kazachstán je tak tlačěn prodávat ropu do Ruska a až poté do Evropy. Hlavní tepnou je ropovod Caspian Pipeline Consortium (CPC), který přepravuje ropu od ropného pole Tengiz do ruského přístavu Novorossiysk vzdáleného 1510 km. Tento ropovod je částečně vlastněn

---

²⁶ Viz. Příloha č. 3

přímo ruským státem a i Kazachstánem. Jeho kapacity nejvytíženějšího ropovodu v Kazachstánu budou nadále stoupat. Před dokončením CPC byl nejvyužívanějším ropovodem Uzen-Atyrau-Samara, který vede ropu do ruského centrálního ropovodu Družba (EIA 2013c). Kazachstán tedy i přes značné investice Západu do těžby, zůstává v tomto směru transportu primárně závislý na ruských sítích.

3.2.2 Kazachstánský sektor zemního plynu

Podle údajů CIA a EIA k 1. lednu 2013, Kazachstán disponuje zásobami 85 Tcf zemního plynu (CIA 2014b; EIA 2013c). Navzdory tomuto vysokému číslu Kazachstán ještě v roce 2011 více plynu importoval než vyvezl²⁷. Když vezmeme v úvahu údaj z roku 2011, kdy Kazachstán vyprodukoval 1,4 Tcf plynu, může se kazašská produkce plynu zdát obrovská. Avšak do tohoto množství je započítán i plyn, který byl obratem po vytěžení napumpován do ropných ložisek pro efektivnější těžbu ropy²⁸. Kazachstán v roce 2011 reálně vyprodukoval okolo 400 Bcf plynu, který pak byl také jako plyn spotřebován. Ale spotřeba byla dokonce o něco vyšší než produkce, a to hlavně na jihovýchodě země (CIA 2014b).

Jedním z důvodů je, že 77% zásob plynu leží na západě u Kaspiku, kdežto východ země je více osídlen a rozvinut a tudíž má větší konzumaci. Východ Kazachstánu je tak nucen spotřebovávat plyn z Turkmenistánu, Uzbekistánu nebo Ruska. Jak již bylo zmíněno, kazachstánský plyn se většinou nachází společně s ropou. Na oněch západních ropných ložiscích leží 46% plynu v Karachaganaku, 12% v Tengiz, 12% Kashagan, 7% Imashevskoye a zbývajících 23% leží mimo tato západní naleziště. Prakticky veškerý plynárenský sektor Kazachstánu je zajišťován KMG a jeho dceřinými společnostmi. Avšak těžbu provozuje KMG většinou s ostatními zahraničními konsorciemi těžícími ropu (EIA 2013c).

Důležité je zmínit, že Kazachstánu chybí páteřní plynovod, který by procházel celou zemí a na něj mohli být ostatní napojeni. Proto vlastně fungují dvě plynárenské sítě, jedna na západě, z které se plyn především vyváží a druhá na východě, která vede naopak plyn do Kazachstánu (Jánská 2010: 108).

---

²⁷ Konkrétně v roce 2011 importoval 378 miliard cf a exportoval 343 miliardy cf (CIA 2014b).

²⁸ Tzv. gas reinjection se užívá jako opětovné vhnání plynu do ropných ložisek, za účelem vytvoření podtlaku, který ropy vytlačí blíže potvrchu (CCC 2014).

Západní část Kazachstánu je obsluhována především prostřednictvím západní větve Central Asia Centre Pipeline (CAC) a Bukhara-Urals Pipeline, které vedou plyn z Turkmenistánu a Uzbekistánu do Ruska a kazašský plyn se připojuje. Tento plyn pak většinou pokračuje dále do Evropy, ale rozhodující vliv na veškerý odběr má samozřejmě Rusko prostřednictvím Gazpromu (EIA 2013c).

Na jihovýchodě země operuje plynovod Bukhara-Tashkent-Bishkek-Almaty. Tento plynovod vedoucí především opět turkmenský plyn zásobuje poměrně obydlené a produktivní města podél něj, i bývalé kazašské hlavní město Almaty. Do budoucna se uvažuje, že by se stal součástí projektu spojující turkmenský plyn s Čínou (Rybář 2005: 110).

Jak je z výše uvedených informací patrné, Kazachstán preferuje ropný průmysl, před plynárenským. Avšak je si vědom, že i „vedlejší produkt“ má svou cenu a je potřeba. Proto je naplánováno vybudovat plynovod z produkčních západních ložisek ke konzumnímu jihovýchodu okolo Almaty. Snahou zřejmě není nahradit ruský plyn v ruských městech, protože nyní se již staví plynovod Tobol-Koksheau-Astana, který by zásoboval ruským a v budoucnu Karachaganským plynem Astanu (EIA 2013c).

Kazachstán plynárenský průmysl rozvíjí až v druhém sledu a je závislý na okolních státech a v současnosti funguje spíše jako tranzitní země pro plyn turkmenský a uzbecký. Vlastní plyn je užit k produkci ropy a zbytek je vlastně jen směňován (Rybář 2005: 120). Na západě vlastní plyn prodají do Ruska a na východě, kde je potřeba, jej nakoupí od sousedů především Uzbekistánu. Z této situace se snaží vymanit a s rostoucí produkcí a již budovaným přemostěním od západních ložisek k východu je plánováno vybudovat i prodloužení do Číny, což je samozřejmě v zájmu Číny, která by tak získala alternativu k Turkmenskému a Uzbeckému plynu (Rybář 2005: 121).

Západní zájmy v plynárenském sektoru Kazachstánu tvoří především firmy těžící ropu, které pomocí něj zvyšují svou produkci. V budoucnu by Západ samozřejmě uvítal trans-kaspický plynovod jako i v případě ropy, ale omezení statusem Kaspiku je již víc než zřejmé. Zbývající možný směr na jih přes Turkmenistán do Íránu není moc reálný, protože Turkmenistán by byl nejspíše proti tomuto záměru a kazašský plynárenský sektor není natolik rozvinut (Rybář 2005: 117).

Rusko si tak udržuje praktický monopol na plyn v Kazachstánu, dokud jej Kazachstán více nerozvine, nebude tomu jinak.

3.3 Turkmenistán

Těžební sektor jakožto i celé směřování Turkmenistánu mělo od rozpadu SSSR zajímavý vývoj. Ještě během trvání Svazu se prezidentem stal Saparmurat Nijazov a v čele státu vydržel až do svého náhlého skonu v roce 2006. Nijazov si nechal říkat „Turkmenbaši“ (Otec všech Turkmenů) a již tento fakt jasně udává, kam Turkmenistán směřoval. Diktátorská vláda a nepředvídatelnost Turkmenbašihovo rozhodně nevytvářeli v Turkmenistánu příhodné investiční klima pro zahraniční investory (Darchiashvili 2006: 175). To se však částečně změnilo po jeho smrti a tak se Turkmenistán se zpožděním více než 15 let dostává na surovinovou mapu světa.

3.3.1 Ropný sektor Turkmenistánu

V poměru s ázerbájdžánskými 7 miliardami a kazašskými 30 miliardami zásob barelů ropy vypadá turkmenských 600 milionů úsměvně. Avšak Turkmenistán si nárokuje naleziště ACG, která provozuje Ázerbájdžán a k tomu deklaruje, že jeho část Kaspického moře může obsahovat až 80,6 miliardy neobjevených barelů ropy (EIA 2012). Toto množství je spíše snem než podloženým nálezem, stejně jako případná možnost zisku Turkmenistánu z ACG. Těžiště ropného sektoru Turkmenistánu leží na západě země v Kaspickém moři a jeho pobřeží. Ropu zde těží především státní konsorcium Turkmenněftgaz a společnosti pod něj spadající a několik odvážných zahraničních investorů. Hlavním polem je Chekelen patřící Dragon Oilu, který vlastní státní společnost Spojených arabských emirátů.

Turkmenistán v roce 2012 vyprodukoval 244 tisíc bbl/d (CIA 2014d). Z tohoto množství Turkmenistán spotřebuje cca 50% ropy pro vlastní potřebu a zbytek, konkrétně 122 tisíc bbl/d, vyveze především tankery do Baku a BTC popřípadě do ruské Machačkaly. To jsou tak vlastně jediné možné trasy, protože turkmenská ložiska nejsou napojena na nějaký mezinárodní ropovod a ani jej zatím nepotřebují, protože by do něj neměly čím přispět (EIA 2012).

Celkový ropný sektor Turkmenistánu je minoritní a mezinárodní úlohu hraje především v případě zájmů Turkmenistánu, nikoliv velmocí.

3.3.2 Turkmenský sektor zemního plynu

Podle údajů BP Turkmenistán disponuje zásobami 618 Tcf zemního plynu. To by jej s velkým náskokem zařadilo na čtvrté místo ze všech států světa. Tyto zásoby jsou poměrně dobře rozděleny mezi jihozápad a jihovýchod země. Turkmenistán v roce 2012 vyprodukoval 2274 Bcf. Čísla ročních produkcí naznačují, že produkce výrazně kolísá (BP 2013). To je způsobenou danou charakteristikou suroviny, protože pokud chceme plyn vytěžit, musíme pro něj mít odbytiště. To se nejvíce projevuje právě u Turkmenistánu, jelikož jeho nasmlouvaný odbyt především do Ruska nebýval vždy stálý nebo byla vysoká poruchovost nekvalitních zastaralých plynovodů. Turkmenistán sám spotřeboval v roce 2012 822 Bcf a zbytek tedy okolo 1500 Bcf byl exportován (BP 2013).

Největším nově objevovaným polem je South Yolotan, který podle odhadů může i převyšovat zásoby celé země (Menard Vibro 2014). Investice do jeho rozvoje proudí především z Číny. Toto pole leží na jihovýchodě země, společně s prostorem řeky Amu Darya, u které se nacházejí další obří naleziště. Jsou jimi nejstarší Dauletabad, Bagtyiarlyk, kde taktéž čínské investice převyšují ty ostatní. Zásoby plynu se nacházejí i oblasti Kaspického moře, ale jsou menší než na východě. Většina je soustředěna na pevnině, a v menší míře se plyn vyskytuje společně s ropou pod vodami Kaspiku. Těmito poli jsou například Chekelen nebo Diyabekir a jsou daleko více využívána i zahraničními investory Západu, kdežto těžba v hloubi turkmenského území je obstarávána státním Turkemennëftgazem s podporou čínských investic (EIA 2012).

Jak již bylo napsáno, Turkmenistán má ložiska plynu na západě i východě. Vývoz plynu zajišťuje především CAC plynovod, který má v Turkmenistánu dvě větve a vede plyn do Ruska potažmo Evropy, jak z Kaspických ložisek, tak z jihovýchodních. Turkmenistán není tolik ovlivněn americkým embargem na obchod amerických firem s Íránem. To umožňuje prakticky zrcadlový systém k CAC. Z obou nalezišť je tak menšími plynovody plyn veden za

hranice Turkmenistánu, kde se napojí na íránský plynovod, který plyn distribuuje až do Perského zálivu (Rybář 2005: 118).

Západní směr tak přímo může být zásoben jen tankerovou přepravou do Baku a BTE. Jinak musí nakupovat plyn přes Írán nebo Rusko. Trans-Caspian Pipeline (TGCP) je pouze snovým plánem, protože by opět vedl surovinu po dně Kaspiku. Tato trasa by byla podpořena již zahájenou výstavbou East-West Pipeline, která propojí východní ložiska s Kaspikem. East-West tak má vlastně opačný směr než kazašský plynovod východ-západ a pokud by nezásoboval TGCP, rozšíří pravděpodobně množství turkmenského plynu transportovaného přes západní větev CAC (EIA 2012).

Východní konzument je samozřejmě Čína, která je zásobena plynem přes Central Asia-China Pipeline především jihovýchodními ložisky. Turkmenistán by rád východní směr rozšířil. Málo reálný se jeví plynovod Turkmenistan-Afghanistan-Pakistan-India (TAPI). Cíl je jasný, nasycit Indickou spotřebu, avšak jak je patrné z charakteru tranzitních zemí, plán je obtížně realizovatelný.

Čína s Ruskem jsou také primárními odběrateli turkmenského plynu. Obě mocnosti také mají vlastní plynovody, proto je jejich vliv podobný. Avšak Ruský odběr je vyšší a s dostavěním East-West plynovodu získá druhý, byť delší, plynovod z nejbohatších východních ložisek Turkmenistánu.

Z výše napsaného je patrné, že země Kaspiku obsahují značné zásoby obou hlavních komodit. Ty jsou rozloženy, jak pod hladinou nebo na pobřeží Kaspiku, ale i v odlehlých pouštních místech Turkmenistánu. Z důvodu nedostatku kapitálu všechny země po nabytí samostatnosti lákaly zahraniční investory. Přes ruské snahy udržet si prim v těžebních sektorech místních států, byl a je především západní a nyní i čínský kapitál, hnacím motorem rozvoje jejich aktuálního surovinového rozmachu.

Čína má minimální vliv na Ázerbájdžán. Přesto si myslím, že Čína má nyní nejstabilněji zajištěné dodávky surovin. Objem, který inkasuje, není v současnosti nijak závratný, ale v budoucnu může být rozšířen. Čína vděčí výhodné poloze západní části země, která

s cílenými investicemi do těžby i produktovodů, dovoluje přivést ropu z Kazachstánu a plyn z Turkmenistánu do Číny.

Západní ekonomický vliv na region je ale omezený. Západní kapitál především pomáhá těžit ropu v Ázerbájdžánu a Kazachstánu, kdežto dopravu surovin ovlivňuje především jen prostřednictvím BTC a BTE v Ázerbájdžánu. Zde se maximálně projevuje problém statusu Kaspiku, protože ten kdyby byl vyřešen, pravděpodobně by se otevřely i cesty na západ pro ropovody i plynovody z Kazachstánu a Turkmenistánu.

Rusko se svými investicemi po rozpadu SSSR nemohlo konkurovat, proto má také mnohem menší vliv na těžbu. Tato slabost je však kompenzována dobře vedenými produktovodnými sítěmi, které jsou především pro Kazachstán a Turkmenistán nejdůležitějšími spojnicemi s hladovým Západem. Rusko má mnohem nižší investice v ropném i plynárenském sektoru všech zemí, ale jeho hlavní síla leží v produktovodech, které nebývají v nejlepší kondici, ale geopolitická poloha Ruska je stále drží ve hře. Ostatní sítě jsou totiž spíše teprve v rozvoji a nejsou sto nahradit ty ruské budované v éře SSSR. Dřívější úplný monopol je tak nyní narušován čínskými produktovody a v menší míře tankerovou dopravou přes Kaspik do BTC a BTE.

Rusko navíc může ovlivňovat především Turkmenistán a Kazachstán dlouhodobými smlouvami na odběr surovin. Státy jsou tak nuceny buď dodržovat množství dodaných surovin do Ruska jak je uvedeno ve smlouvách, nebo naopak Rusko může zastavit příjem surovin a jelikož má své zásoby vysoké, tudíž zastavením přítoku nezkolabuje, může si vynutit poslušnost bývalých svazových republik vyjma Ázerbájdžánu. Z tohoto ruského vlivu by je mohlo vymanit otevření se Kaspického moře produktovodům, což nás vrací k nedořešenému statusu Kaspiku nebo rozsáhlé změny v politice Íránu.

4. Vztahy Ruské federace a států kaspického regionu

Ruské zájmy v prostoru Kaspického moře sahají až do 19. století, kdy byl Kaspik a Střední Asie cílem expanze carského Ruska. Již tehdy se Ázerbájdžán, Kazachstán a Turkmenistán nacházeli uvnitř ruského území a nejinak tomu bylo pod nadvládou SSSR. V době, kdy Svaz

kolaboval, měl krátkou zkušenost s existencí svobodného státu pouze Ázerbájdžán²⁹. I po často velmi turbulentních počátcích vzájemného vztahu se jistě nadále projevuje vzájemná prorostlost z dlouholeté nadvlády Rusů. V této kapitole tedy blíže popíše především politicko-bezpečnostní dimenzi vztahu Ruska k NNS, jako sféru potencionálně ovlivnitelnou USA a Čínou. Nesmí však být opomenuta i kulturně-sociální dimenze, která bude popsána v menší míře spíše jen jako možný prostředek ruského vlivu, protože americký a čínský vliv v této oblasti je jen těžko prosaditelný.

4.1 Vztah Ruska a Ázerbájdžánu

Vztah Ruska s Ázerbájdžánem byl ihned po rozpadu SSSR zřejmě ten nejaktivněji diskutovaný ze všech států kaspického regionu. Rusko si totiž více než dobře uvědomovalo možnost svobodného Ázerbájdžánu, Gruzie a Arménie vytvořit most USA a Západu do celé Střední Asie. V ruském zájmu samozřejmě bylo udržet Ázerbájdžán v maximální možné míře na blízku Rusku, a to z ekonomických důvodů. Rusko mělo samo o sobě v době kolapsu SSSR svých starostí víc než dost, proto v celém postsovětském prostoru nastal překotný vývoj vzájemných vztahů, Ázerbájdžán a Rusko nevyjímaje. Arménie zůstala nakloněna Rusku, ale Gruzie a Ázerbájdžán zaujaly silně protiruský až nepřátelský postoj. Ázerbájdžánský prezident Abulfaz Elcibey jasně deklaroval maximální možné oddělení od Ruska, navázání dobrých vztahů s Tureckem a vstup do NATO. Pro Rusko bylo nepřijatelné, aby se takto rychle stát „blízkého zahraničí“ připojil k úhlavnímu nepříteli. Panuje tedy podezření, že Elcibey byl v roce 1993 svržen i za účasti Rusů. Ruskem podporovaný kandidát bývalý prezident Ajaz Mutalibov nezvítězil a prezidentem se stal Hejdar Alijev, který nasadil smířlivější podobu rusko-ázerbájdžánského vztahu (Šmíd 2006: 129-130).

Překotnost a nejednotnost ruského jednání se například projevila u již zmiňovaného „kontraktu století“. Ázerbájdžán smířlivě nabídl ruskému LUKoil 10 % podíl, kterého se však vzdal³⁰ a celý kontrakt se stal ranou pro vzájemné vztahy. Ruským zájmem, ale nadále zůstávala integrace všech postkomunistických států v SNS. Alijev tomuto tlaku nakonec vyhověl a Ázerbájdžán vstoupil do SNS a zároveň slíbil zřízení ruských vojenských základen na

²⁹ Ázerbájdžán byl mezi léty 1917 a 1920 nejprve součástí Zakavkazské demokratické republiky, z které se následně rozpadla a v roce 1918 vznikla Ázerbájdžánská demokratická republika, která byla o 2 roky později obsazena Rudou armádou a stala se součástí Svazu (Šmíd 2007: 150).

³⁰ „Kontrakt století“ byl ukázkovým příkladem ruské nejednotnosti ve vztahu k Ázerbájdžánu. Ruské společnosti a část vlády kontrakt kvitovaly, zbytek dokonce hrozil i válečným tažením (Šmíd 2006: 131).

ázerbájdžánském území. Rusku však bylo nakonec dovoleno zřídit jen radarovou stanicí. Fakt, že na území Ázerbájdžánu nejsou žádné ruské vojenské základny vyjma té radarové, výrazně snižuje vliv Ruska na dění v zemi. Snaha Ázerbájdžánu vymanit se z ruského vlivu dala vzniknout seskupení GU(U)AM, které sdružuje prozápadně orientované státy Gruzii, Ukrajinu, v letech 1995-2005 Uzbekistán, Ázerbájdžán a Moldávii. Ázerbájdžán je také součástí programu NATO Partnerství pro mír a tento fakt Rusko těžce nese (Šmíd 2006: 128).

Častý problém, Rusů žijících v bývalých svazových republikách, nebo naopak jejich občané v Rusku, není případ Ázerbájdžánu. V Rusku žije nebo například studuje jen asi 100 tisíc Ázerů a Rusů v Ázerbájdžánu je také jen nízké procento u hranic a v Baku, kde žije bohatá ruská vrstva. Samo o sobě je důležité vnímání Rusů jako těch, kteří podporují spíše nepřátelskou Arménii a za války s ní se podíleli na válečných zločinech na občanech Ázerbájdžánu³¹, což logicky poznamenalo rusko-ázerbájdžánské vztahy.

Samostatnou dimenzí vztahů, která zahrnuje, jak politicko-bezpečnostní tak i kulturně-sociální dimenzi, je arménsko-ázerbájdžánská válka o Náhorní Karabach. Obě válčící strany se dovolávaly ruské podpory a Rusko nejprve Ázerbájdžán podporovalo, ale poté se postavilo spíše na stranu Arménie³². Podpora však byla nejasná, protože Rusko dodávalo zbraně oběma stranám (Šmíd 2006: 129). A cíleně tak udržovalo nestabilitu v regionu. Důvodem k tomu byla snaha zabránit výstavbě BTC a ukázat tak Ázerbájdžánu, že jediné bezpečné cesty vedou přes Rusko³³. Proruská Arménie ve válce nakonec zvítězila a stále ještě ovládá 20 % území Ázerbájdžánu a Náhorní Karabach se stal prakticky svobodným (Šmíd 2007: 155). Tento stav je potencionálně velmi nebezpečný.

V době dostavění a spuštění BTC Rusko vlastně ztratilo nejdůležitější cíl v Ázerbájdžánu. Současná strategie tedy velí normalizaci vztahů, aby Rusko získalo aspoň nějaký podíl na nerostném bohatství Ázerbájdžánu. Dokončení BTC a stále otevřené rány Náhorního Karabachu shrnuje Šmíd takto: „*V tomto kontextu ztrácí na půvabu i ruská možnost užívat konfliktu o Náhorní Karabach jako nátlakového prostředku na Ázerbájdžán, jelikož hlavní*

---

³¹ 20. února 1992 došlo k masakru 4000 ázerbájdžánských civilistů u města Chodžaly za účasti mírových jednotek SNS. Přímou účast Ruska se nepodařilo prokázat, ale Ázerbájdžán mu to klade za vinu (Šmíd 2006:129-130).

³² V Ázerbájdžánu byl nahrazen proruský prezident Mutalibov nacionalistou ělčibeyem (Šmíd 2006: 129).

³³ Cesty nejbezpečnější nebyly, ale pacifikované Čečensko popřípadě Dagestán se v kontextu ostatních konfliktů jeví jako bezpečnější tranzitní země (Šmíd, Soulemainov, Dilbazi 2007: 229).

důvod (snaha zamezit realizaci BTC) pominul a je otázkou, zda další nejasnosti ve vzájemných vztazích mají natolik zásadní povahu, aby bylo nutno kvůli nim hrát tak silnou a výbušnou kartou.“ (Šmíd 2006: 136).

4.2 Vztah Ruska a Kazachstánu

Vztah Kazachstánu a Ruska po rozpadu SSSR nebyl tak odtažitý jako v případě Ázerbájdžánu. Kazachstán podobně jako další středoasijské státy podporoval Gorbačova v transformaci Svazu a netoužil po jeho rozpadu. Kazaši si byli vědomi své provázanosti, proto nově nabytou samostatnost přijímali rozporuplně, především z důvodu slabé národní identity. V době rozpadu bylo Rusko zmítáno vlastními reformami a středoasijský prostor byl do jisté míry ignorován a i Kazachstán sám vnímán jako hospodářská přítěž. Rusko tedy spoléhalo na setrvačnost a vzájemnou ekonomickou provázanost, než aby se nějak aktivně účastnilo (Lasák 2006: 141).

Diplomatické vztahy se začaly utvářet po zvolení Nursultana Nazarbajeva prezidentem, který se vyjádřil ve prospěch přátelských a harmonických vztahů a následně se zasazoval o rozsáhlou integrační strukturu hospodářství. Kazachstán je členem SNS, které vnímá jako fórum, kde má co říct a je aktivní (Tamtéž). Společně s Ruskem jsou členy tzv. „Šanghajské pětky“. Šanghajská organizace pro spolupráci, jak zní její oficiální název, slouží jako organizace potírající islamistický terorismus a podporující vojenskou a hospodářskou spolupráci členů³⁴.

Vzájemné bezpečnostní vztahy byly navázány bezprostředně po rozpadu SSSR. Taškentská dohoda z roku 1992 vojensky sdružila Rusko se zeměmi Střední Asie proti vnějším agresorům, ale zároveň zavázala signatáře k nepoužití zbraní vůči sobě navzájem. Mezi Ruskem a Kazachstánem vznikla téměř 7000 kilometrů dlouhá hranice, která vedla slabě osídlenými oblastmi, tudíž byla málo střežená. To představovalo ráj pro různé nelegální živly, což bylo nutné řešit. Tento problém byl částečně vyřešen roku 1997, kdy byly zavedeny společné dobrovolné kozácké hlídky a na jejím střežení se nyní podílejí i vojáci obou stran. Rusové pomáhají i se střežením kazašsko-čínské hranice (Lasák 2006: 142-143). Částečně

---

³⁴ Někdy bývá vnímána jako „trojský kůň“ Číny v prostoru Střední Asie potažmo Ruska.

problémovým bodem je nájem kosmodromu Bajkonur. Ruská výkladní skříň pokroku na území Kazachstánu, byla často předmětem sporů, protože Rusko pozdě platilo nájemné. V současnosti je uzavřená nájemní smlouva až do roku 2050. Největší pozornosti ohledně bezpečnosti se Kazachstánu dostalo bezprostředně po kolapsu Svazu. Na kazašském území totiž mimo jiné zůstaly i sovětské jaderné zbraně. Kazachstán se však zavázal k jejich nešíření. Tomu se stalo pod ruským i americkým tlakem, přestože někteří činitelé se pokoušeli tento proces odzbrojení zpomalovat, za účelem získání některých výhod výměnou za úplné zbavení se jaderného potenciálu (Lasák 2006: 147).

Kulturně-sociální vztahy se odvíjí především od faktu, že z celkového počtu obyvatel Kazachstánu je přibližně čtvrtina Rusů, což je nejvyšší počet Rusů na území jiné bývalé svazové republiky, přičemž v minulosti bylo toto procento ještě vyšší. Rusové žijí především poblíž společné hranice a při rozdělení státu se obávaly, aby se nestaly občany druhé kategorie. Rusko však již tehdy jako nyní deklarovalo, že je připraveno chránit zájmy svých diaspor v zahraničí (Jánská 2010: 104). V Kazachstánu podobně jako ve většině NNS se nastartovaly procesy posilující národní cítění, vlastenectví, národní jazyk nebo například preferování domácích před ostatními v zaměstnání. Tzv. „kazachstanizace“ samozřejmě vedla k rozbrojům s početnými Rusy, kterým se například stal problém ruštiny v pozici jen jako „interetnické“ komunikace. Tento stav zajímal i Kreml, protože ruskojazyčné obyvatelstvo bylo například na úřadech diskriminováno na základě neznalosti kazaštiny. Tyto problémy částečného útlaku Rusů vedly i k tendencím ruského severu o snahy o připojení k sibiřským republikám v Rusku. Kazachstán tak v tvorbě domácí a zahraniční politiky musí zohledňovat názor ruské menšiny, protože ta je potencionálním zdrojem nestability Kazachstánu. Kazachstán si je vědom silné pozice Ruska jako bezpečnostního garanta celého regionu a jeho pozice tak zůstává neotřesitelná (Lasák 2006: 149).

4.3 Vztah Ruska a Turkmenistánu

Vzájemné vztahy Ruska a Turkmenistánu byly dlouhou dobu určovány povahou osoby turkmenského prezidenta Turkmenbašiho. Ten samozřejmě výrazně ovlivňoval domácí politiku, ale z jeho diktátorského postu byla v jeho rukách i zahraniční politika, která byla za jeho vlády často velmi nečitelná i pro Rusko. Turkmenbaši častokrát ukázal, že není ochoten

dodržovat jakékoliv podepsané dohody a konvence. To Turkmenistán poměrně izolovalo, což se například projevilo na počtu prezidentových zahraničních cest, které vedly spíše jen po blízkém okolí nebo do Ruska a na jednání SNS, kterého je Turkmenistán členem. Vztahy mezi Ruskem a Turkmenistánem se v menší míře dají vysledovat i na multilaterální úrovni, ale hlavní doménou Turkmenistánu zůstávají bilaterální dohody. Tou nejdůležitější se stala *Rámcová dohoda o přátelství a spolupráci*, kterou Turkmenistán uzavřel jako vůbec první postkomunistický stát (Darchiashvili 2006: 174-175). Turkmenbaši zastával izolacistickou politiku a stýkal se tak spíše jen s Ruskými delegacemi, protože si byl vědom částečné závislosti na bývalém centru. Turkmenistán se dle prohlášení Valného shromáždění OSN stal v roce 1995 neutrálním státem. Turkmenbaši o tento status usiloval spíše z vnitrostátních ideologických důvodů (Horák 2008: 154).

V době SSSR byly v Turkmenistánu dislokovány početná vojska svazu, protivzdušná obrana i letecké síly, protože Turkmenistán sousedí s Íránem a Afghánistánem. Když se sovětská vojska stáhla, hrozilo Turkmenistánu riziko od nevyzpytatelných a vojensky silnějších sousedů Afghánistánu, Tádžikistánu či Uzbekistánu. Toto bezprostřední ohrožení Turkmenistán řešil vojenským přimknutím se k Rusku jako k jedinému možnému bezpečnostnímu garantu země a zároveň začal razit principy neutrality, která mu byla nakonec přiřknuta (Horák 2008: 155). Na základě zmiňované Rámcové dohody vznikla i turkmenská armáda, která především s pomocí ruských sil střežila státní hranice. Byla tak smluvně ukotvena možnost, aby ruští vojáci mohli absolvovat vojenskou službu v turkmenské armádě, což Rusku dávalo faktickou možnost kontroly na armádou cizího státu. V té době bylo turkmenské národnosti v armádě jen asi 10 % důstojníků (Darchiashvili 2006: 179). Vojenské vazby Turkmenistánu na Rusko začaly mít trhliny, když se Turkmenbaši nechtěl účastnit kolektivní bezpečnosti SNS. Turkmenistán tak s potvrzením své neutrality začal vypovídat rusko-turkmenské vojenské smlouvy. Turkmenistán se postupně zbavil i ruské vojenské přítomnosti na turkmensko-afghánských hranicích, což dočasně způsobilo průchodí hranici například pro pašeráky drog. Rusko nadále zůstává bezpečnostním garantem turkmenské neutrality. Turkmenistán zavedl i vízovou povinnost pro občany Ruskem vedeného SNS, ale Rusko to překvapivě nenese nějak zvláště nelibě zřejmě z důvodu perifernosti Turkmenistánu. Z geopolitického hlediska je důležité vědět, že Turkmenistán se zapojil do války proti terorismu a poskytl USA své základny, což ještě snížilo význam Ruska v Turkmenistánu (Darchiashvili 2006: 180).

Rusové stejně jako ve většině postkomunistických zemí jsou v Turkmenistánu nejpočetnější menšinou. Jejich práva začala být omezována ihned po rozpasu Svazu, kdy se rozběhla tzv. „turkmenizace“, což zavedlo turkmenštinu jako jediný státní jazyk a v praxi znamenalo nahrazení všech neturkmenů v zaměstnání. Bylo zavedeno dvojí občanství, které bylo zakrátko Turkmenbašim zrušeno, a občané s dvojitým občanstvím si museli vybrat. Tento postup vedl k výraznému odlivu Rusů z Turkmenistánu (Darchiashvili 2006: 179-180). Rusové zde působící byly ale často učitelé nebo kvalifikovaní pracovníci v těžebním průmyslu a jejich odchod se zakrátko projevil jako velký problém, protože z Turkmenů nebylo možné tyto vzdělané lidi nahradit. Turkmenbaši se tak tomuto odlivu snažil zabránit dalšími restrikcím proti ruskojazyčnému obyvatelstvu, kterému zakázal prodej nemovitého majetku (Horák 2008: 165-167). Celkově má tak ruská menšina jedno z nejhorších postavení ve státech bývalého Svazu a ignorace Ruska dána za oběť ekonomického vlivu v plynárenství je až cynická. V Turkmenistánu se tak nenacházejí výraznější prostředky ruského nátlaku, který by nebyl ekonomický.

Z výše napsaného je zřejmé, že na prostor Kaspického regionu nemůže být nahlíženo jako na homogenní oblast. Od doby společné politiky SSSR uplynulo již více než 20 let a politiky Ázerbájdžánu, Kazachstánu a Turkmenistánu se svévolně vyvíjely, přestože jsou nepochybně v orbitu ruských zájmů. Velmi těžkou pozici má Ázerbájdžán, který jak z geografického tak politického hlediska leží mezi Východem a Západem. Ázerbájdžán je nucen vyvažovat Západ v čele s USA i Rusko, protože oba aktéři mají výrazný vliv na zemi. Kazachstán i díky početné menšině Rusů zůstává pod výrazným vlivem Ruska. Rusko je zde přítomno, jak vojensky, tak ekonomicky a vazby Kazachstánu na bývalý politický střed jsou velmi silné. Opačný je případ Turkmenistánu, který se z povahy Turkmenbašiho vydal svou cestou. Nejprve byl více méně vázaný na Rusko, ale spíše jen z pragmatického hlediska. Poté se snažil razit cestu neutrality a izolacionismu. V Turkmenistánu tak ruský vliv leží především v plynovodech. Důležitým faktorem však je, že když už ruský vliv poklesl, tak nebyl nahrazen jiným. Přítomnost amerických vojáků v Turkmenistánu není tolik zavazujícím faktorem pro změnu „své“ cesty Turkmenistánu a západní vliv se tak projevuje jen v Ázerbájdžánu, který ale balancuje mezi oběma směry, což mu nedovoluje si jednoznačně vybrat.

5. Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo zjistit, zda od rozpadu SSSR došlo k výraznému poklesu vlivu Ruska na fungování států regionu Kaspického moře. S ohledem na definovaný cíl byla mou výzkumnou otázkou: Došlo v kaspickém regionu po rozpadu SSSR k poklesu vlivu Ruska ve všech zkoumaných oblastech? Pokud ano, kdo jej nahradil?

V první kapitole jsem se zaměřil na problematiku nevyřešeného statusu Kaspického moře. Zdánlivě banální spor, zda je Kaspik moře nebo jezero, má z právního hlediska dalekosáhlé důsledky. Problém vedení mořské hranice, rozdělení moře potažmo přírodního bohatství Kaspiku nastal až po rozpadu Sovětského svazu, protože do té doby existovaly bilaterální dohody mezi SSSR a Íránem, které dělení moře řešily. Po rozpadu Svazu se na pobřeží Kaspiku objevily nové státy, kterým tehdy aktuální stav rozhodně nemohl vyhovovat a rozvířily tak debatu o jeho rozparcelování. Jak je vidět, v problematice se angažovaly všechny státy a navrhovaly mnoho řešení. Z nich mi vykrytalizovaly možnosti rozdělení jako otevřené moře, uzavřené moře a pohraniční jezero.

Není mi souzeno, abych rozhodoval, které řešení statusu je lepší, protože každému aktérovi debaty se určitě nějaká podoba jeví jako pro něj nejvýhodnější. Pokud bych přece jen musel, soudím, že nejspravedlivější by bylo rozdělení moře jako pohraničního jezera.

S ohledem na výše popsanou problematiku se podle mého názoru ruský vliv týkající se statusu Kaspického moře snížil. Stalo se tomu z pragmatických důvodů, kdy Rusko nebylo schopno čelit investicím ze Západu do těžebních průmyslů Ázerbájdžánu a Kazachstánu, se rozhodlo přistoupit na částečné vyřešení sporné hranice mezi těmito třemi státy. Stalo se tomu pod tlakem vlastních těžebních společností, kterým ucházel zisk. Rusko v té době bylo pod tlakem USA, prostřednictvím Ázerbájdžánu a Kazachstánu, ale myslím si, že ruský vliv na Kaspiku nenahradily. Myslím si, že Rusko nadále pevně drží otěže problémového statusu Kaspického moře, protože pomocí něj blokuje jakékoliv snahy o trans-kaspické produktovody, které by otevřely cestu z bohatých nalezišť kazašské ropy a turkmenského plynu přímo na Západ.

Ve druhé kapitole jsem si již zaměřil na ropný a plynárenský sektor konkrétních států. Ázerbájdžán, Kazachstán i Turkmenistán tyto suroviny těžily již v éře SSSR. Po rozpadu každému do rukou spadla výtěžná produkce energetických surovin, na které jsou často závislé celé ekonomiky států. Všichni tři aktéři ihned po kolapsu Svazu začaly s hlubším průzkumem svých ložisek a s lákáním zahraničních investorů. Kaspický region se vrátil na surovinovou mapu světa, což velmi zaujalo USA a Evropu, která v této oblasti spatřovala alternativu často nestabilních dodávek z Blízkého východu a jako možnost snížení své závislosti na dovozu plynu z Ruska.

Do regionu Kaspického moře začaly proudit značné investice především západních společností, ale i částečně z Ruska a Číny. Spolu s nimi se rozjela naplno těžba a další úspěšné průzkumy v oblasti, které jen navyšují důležitost regionu. Ruský vliv v ekonomickém sektoru států Kaspiku nepochybně poklesl. Důvodem proč si to myslet je množství zahraničních zakázek, které přivedly neruské společnosti do oblasti. Z geografického hlediska regionu se však největším problémem nestalo vytěžení surovin, které obstarávají západní firmy, ale problematika jejich dopravy. Z kritéria směru produktovodů hrálo a hraje nepochybně prim Rusko. Jeho faktický monopol je narušován až v posledních letech. Rusko těží z již postavených produktovodných sítí a balancuje s nimi všemožnými prostředky, tak aby se jevíly jako nejvýhodnější nebo jediné možné a Rusko mělo kontrolu nad odcházejícími surovinami.

Když se zaměřím na jednotlivé státy, tak průlomovými se staly projekty BTC a BTE, které ruský monopol narušily a ve větší míře vedou ázerbájdžánské suroviny k západním konzumentům. S ohledem na tento fakt považuji Ázerbájdžán a jeho suroviny osvobozené od ruského vlivu. Nutno však dodat, že oba hlavní produktovody vedou přes Gruzii, která přímo ohrožena Ruskem a Ázerbájdžán má velmi nepřátelské vztahy se sousední Arménií a případná válka by tyto potrubí minimálně na čas uzavřela. Ázerbájdžán je tedy na nich poměrně výrazně závislý, protože další alternativní ropovod již vede do Ruska. V budoucnu asi ani nebude nových směrů dosaženo, protože Ázerbájdžán leží mezi Íránem a Ruskem a ani jeden tento stát není pro západní investice výhodným směrem snížení závislosti na BTC a BTE.

Kazachstán je ve své snaze vymanit se z ruské produktovodné nadvlády značně omezen svou polohou a dlouhou společnou hranicí. Kazachstán by rád vyvážel suroviny prostřednictvím trans-kaspických potrubí, avšak tato možnost je prokována Ruskem. Do Kazachstánských surovin již v poslední době investuje i Čína, s jejíž pomocí Kazachstán vybudoval ropovod z nalezišť na západě až k jejím hranicím. Tento ropovod kapacitně rozhodně nenahrazuje ruský vliv na dopravu surovin z Kazachstánu, ale je částečnou alternativou. Rusko tak má navzdory západním i čínským investicím v Kazachstánu faktický monopol, ale diverzifikace odbytu do Číny jej v budoucnu bude pravděpodobně znepokojovat.

Turkmenistán, jehož dominantou jsou především zásoby plynu, má ohledně vývozních směrů podobné problémy jako Kazachstán. Turkmenistán byl navíc hendikepován vládou prezidenta Turkmenbašiho, která značně odrazovala investice Západu. Turkmenistán má nejkratší trasu na západ uzavřenou problémem statusu Kaspického moře stejně jako Kazachstán. Vývoz na východ do Číny má Turkmenistán zajištěn vybudovaným plynovodem do Číny, ale jeho kapacity také nemohou nahradit vývozní směr Rusko. Turkmenistán má nespornou výhodu, že není tolik svázán mezinárodními sankcemi Íránu, protože s ním má poměrně solidní vztahy a vyváží plyn přes jeho plynovody do Perského zálivu. Tento fakt možnosti dopravy přes Írán a větší vzdálenost od Ruska, Turkmenistánu v případě dalších investic dává šanci vymanit se více z ruského vlivu otevřením dalších mimoruských tras.

Ve třetí kapitole jsem se pokusil zhodnotit kvalitu neekonomických vztahů Ruska s bývalými částmi svého impéria. Zaměřil jsem se na politické, bezpečnostní a kulturně-sociální aspekty vztahu. V kontextu těchto kritérií a celkového pohledu na region se ruský vliv snížil. Pro bližší zhodnocení musíme pohlédnout na jednotlivé vztahy samostatně. Ázerbájdžán je na půli cesty mezi Západem a Východem, jak geograficky, tak politicky a navíc leží mezi tlaky Ruska a Íránu. Ázerbájdžán by rád směřoval ještě více na západ, ale je nucen vyvažovat Rusko, které proti němu má velmi silnou kartu problémového vztahu s Arménií a ohledně Náhorního Karabachu. Ruským nástrojem nátlaku na Ázerbájdžán může být vyvolávání zakonzervovaných etnických problémů celé kavkazské oblasti.

Jediným státem ze zkoumaných, který i dobrovolně náleží do ruského blízkého orbitu je Kazachstán. Kazachstán je limitován ve své zahraniční i domácí politice 30 % ruskou

menšinou a dlouhou společnou hranicí. Kazachstán tedy s Ruskem spolupracuje prakticky ve všech aspektech.

Turkmenistán je v těchto ohledech od Ruska odpoután nejvíce. Může za to izolacionistická politika Turkmenbašihó, která ruské menšině velmi ztěžovala život a neumožnila jí stát se tak nástrojem Ruska uvnitř Turkmenistánu, tak jako tomu je v Kazachstánu. Turkmenistán je také díky větší vzdálenosti od Ruska hůře manipulovatelný a nyní má jistou podporu od USA, protože ty mají na jeho území vojenské základy pro boj s terorismem v Afghánistánu.

S ohledem na uváděnou hypotézu mohu myslím konstatovat, že se mi ji povedlo úspěšně vyvrátit. Ruský vliv nepochybně poklesl, ale nikoliv výrazně. Neudržitelnost provázanosti svobodných republik s centrem, v takové míře, v jaké se pohybovala v silně propojeném Sovětském svazu, je více než jasná. Myslím si, že ruský vliv poklesl jen do takové míry, jak umožňuje přirozená evoluce vztahů republik, které spolu sdíleli společný stát několik desítek let. Myslím si, že rozhodující vliv leží na poli ekonomiky, protože mnou zkoumaná oblast těžebního průmyslu je navzdory cizím investicím do těžby nadále primárně závislá na ruských produktovodných sítích. Já tento fakt beru jako rozhodující, protože ekonomiky států kaspického regionu jsou na odbytu surovin závislé a tento odbyt jde většinou právě přes Rusko. Navíc jsou podle mě ekonomické otázky závislých států daleko většími determinanty vzájemných vztahů než ty neekonomické.

V současnosti si myslím, že ani to malé snížení vlivu, které nastalo, nepřešlo v prospěch některé z velmocí. Snad jen částečný vliv mají USA v Ázerbájdžánu. V blízké budoucnosti si myslím, že tomu nebude jinak. Avšak ve střednědobém horizontu si Rusko bude muset dát na již dnes v oblasti aktivní Čínu, jejíž vliv nadále poroste. Západ také není bez šancí, ale aby se mohl volně dostat ke kazašské ropě a turkmenskému plynu, bude muset nastat zvrát v politice Íránu, aby s ním mohl Západ přátelsky obchodovat, nebo bude muset být definitivně vyřešen status Kaspického moře a následně postaveny ropovody a plynovody jej křižující.

6. Seznam pramenů a literatury³⁵

DARCHIASHVILI, Vakhtang (2006). Turkmenistán. In KUCHYŇKOVÁ, Petra; ŠMÍD, Tomáš (2006). *Rusko jako geopolitický aktér v postsovětském prostoru* (Brno: Masarykova univerzita).

DILBAZI, Eltay: 2009. Energetická bezpečnost a status Kaspického moře. *Central European Political Studies Revue* XI (1), s.2-5, 8, 12, 15, 17, 19, 21-22.

DILBAZI, Eltay; SOULEIMANOV, Emil; ŠMÍD, Tomáš (2007). Etnický konflikt v Čečensku. In ŠMÍD, Tomáš; VAŽURA, Vladimír (2007). *Etnické konflikty v postkomunistickém prostoru* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury), s. 229.

GANJALIJEV, Elchin: 2011. *Building Azerbaijan's legal Framework for marine operations on the basis of UNCLOS*. (Southampton: University of Southampton), s. 16.

HOPKIRK, Petr (2001). *The Great Game, On Secret Service in High Asia*. (Oxford: Oxford University Press, s. 9).

HORÁK, Slavomír (2008). *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR* (Praha: Nakladatelství Karolinum, s. 146).

JÁNSKÁ, Kateřina (2010). Dynamika konfliktu o suroviny ve Střední Asii: Kazachstán a Turkmenistán. In ŠMÍD, Tomáš a kol. (2010). *Vybrané konflikty o zdroje a suroviny* (Brno: Masarykova univerzita), s. 105, 108.

LASÁK, Jan (2006). Kazachstán. In KUCHYŇKOVÁ, Petra; ŠMÍD, Tomáš (2006). *Rusko jako geopolitický aktér v postsovětském prostoru* (Brno: Masarykova univerzita), s. 141.

---

³⁵ Dostupnost všech zdrojů a dat kontrolována naposledy dne 29. 4. 2014.

LEICHTOVÁ, Magdaléna: (2005). *Environmentální změny a nedostatek zdrojů jako příčiny konfliktů – případová studie kaspického bazénu*. In: Waisová, Šárka a kol.: *Ve stínu modernity*. (Plzeň: Aleš Čeněk), s. 42.

RACZKA, Witt (2000). A sea or a lake? The Caspian's long odyssey. *Central Asian Survey* roč. 19 č. 2, s. 200-203, 210.

RAMAZANOVA, Emilia (2012). *The Caspian Sea: Legal Challenges of Delimitation between Littoral States* (Tromsø: University of Tromsø), s. 6.

RYBÁŘ, Jan: (2005). *Kavkaz, Rusko a „nová velká hra“ o kaspickou ropu*. (Praha: Eurolex Bohemia), s. 66, 74-79, 80-83, 95, 100-101, 110, 117, 120-121.

ŠMÍD, Tomáš (2006). Jižní Kavkaz. In KUCHYŇKOVÁ, Petra; ŠMÍD, Tomáš (2006). *Rusko jako geopolitický aktér v postsovětském prostoru* (Brno: Masarykova univerzita), 128-130, 136.

Internetové zdroje

Azerbaijan.az (2010) *Oficiální portál Ázerbájdžánské republiky* (http://www.azerbaijan.cz/portal/WorldCommunity/CaspianStatus/caspianStatus_e.html, 16. 3. 2014).

BABAYEV, Yusif (2003). Azerbaijan's Oil History. *Azerbaijan International* (http://azer.com/aiweb/categories/magazine/ai112_folder/112_articles/112_chronology.html, 20. 3. 2014).

BÍLÝ, Miloš: (2012). Co čeká plynovod Nabucco? *Parlamentní listy* (<http://eportal.parlamentnilisty.cz/Articles/4759-co-ceka-plynovod-nabucco-.aspx>, 15. 3. 2014).

BP (2010). *AIOC Gives Chirag Oil Project Go Ahead* (<http://www.bp.com/en/global/corporate/press/press-releases/aioc-gives-chirag-oil-project-go-ahead.html>, 22. 3. 2014).

BP (2013). *BP Statistical Review of World Energy June 2013* (http://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/statisticalreview/statistical_review_of_world_energy_2013.pdf, 20. 3. 2014).

CIA (2014a). *Azerbaijan* (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/aj.html>, 29. 3. 2014).

CIA (2014b). *Iran* (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ir.html>, 15. 3. 2014).

CIA (2014c). *Kazakhstan* (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kz.html>, 3. 4. 2013).

CIA (2014d). *Turkmenistan* (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tx.html>, 10. 4. 2014).

COHEN, Ariel (2002). *Iran's Claim Over Caspian Sea Resources Threaten Energy Security. The Heritage Foundation*. 5. 9. 2002 (<http://www.heritage.org/research/reports/2002/09/irans-claim-over-caspian-sea-resources-threaten-energy-security>, 15. 3. 2014).

Compressor Controls Corporations (2014). *Reinjection* (<http://www.cccglobal.com/reinjection>, 10. 4. 2014).

EIA (2013a). *Azerbaijan* (<http://www.eia.gov/countries/analysisbriefs/Azerbaijan/azerbaijan.pdf>, 25. 3. 2014).

EIA (2013b). *Caspian Sea Region* (http://www.eia.gov/countries/analysisbriefs/Caspian_Sea/caspian_sea.pdf, 25. 3. 2014).

EIA (2013c). *Kazakhstan*
(<http://www.eia.gov/countries/analysisbriefs/Kazakhstan/kazakhstan.pdf>, 25. 3. 2014).

EIA (2012). *Turkmenistan*
(<http://www.eia.gov/countries/analysisbriefs/cabs/Turkmenistan/pdf.pdf>, 25. 3. 2014).

KATZMAN, Kenneth (2006). *The Iran-Lybia Sanctions Act (ILSA). CRS Report for Congress*
(<http://fpc.state.gov/documents/organization/66441.pdf>, 20. 3. 2014).

KONYROVA, K. (2011). *Kazachstan stands for adopting Caspian Sea's legal status concept as soon as possible. Trend.* 13. 12. 2011
(<http://en.trend.az/regions/casia/kazakhstan/1968308.html>, 15. 3. 2014).

Menard Vibro (2014). *South Yoloten Gas Field Development –Turkmenistan Dynamic Compaction*
(<http://www.menard-vibro.ae/uploads/South-Yoloten-Gas-Field-Development.pdf>, 10. 4. 2014).

New Socar (2014). *Baku – Supsa Western Export Pipeline*
(<http://new.socar.az/socar/en/activities/transportation/baku-supsa-western-export-pipeline>, 10. 4. 2014).

OSN (2013). *United Nation Convention on the Law of the Sea on 10 December 1982*
(http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/convention_overview_convention.htm, 11. 3. 2014).

PETROLEUNIRAN (2014). *Caspian Sea Region: Legal Issues*
(http://www.petroleumiran.com/index.php?option=com_content&view=article&id=84:-caspian-sea-region-legal-issues&catid=32:caspian-sea-region&Itemid=37, 20. 3. 2014).

PEUCH, Jean-Christophe: (2002). Caspian: Ashgabat summit ends without agreement. *Radio Free Europe*, <http://www.rferl.org/content/article/1099503.html>, 15. 3. 2014).

President of Russia (2011) *Oficiální portál Prezidenta Ruské federace*. (<http://eng.kremlin.ru/news/3166>, 16. 3. 2013).

SIRADZE, Eka; SULEIMANOV, Otabek (2013). Legal Status of Caspian Sea. *Natural Gas Europe*. 6. 8. 2013 (<http://www.naturalgaseurope.com/legal-status-of-caspian-sea>, 10. 3. 2014).

Tengizchevroil (2013). *Company Overview* (<http://www.tengizchevroil.com/about/overview>, 10. 4. 2014).

The Central Asia- Caucasus Analyst (2013). *Russia and Azerbaijan Terminate Baku-Novorossiysk Agreement*. 18. 6. 2013 (<http://www.cacianalyst.org/publications/field-reports/item/12767-russia-and-azerbaijan-terminate-baku-novorossiysk-agreement.html>, 10. 4. 2014).

YERGIN, Daniel (2006). Ensuring Energy Security. *Foreign Affairs*. March/ April 2006 (<http://www.foreignaffairs.com/articles/61510/daniel-yergin/ensuring-energy-security>, 25. 3. 2014).

7. Seznam zkratek

ACG – Azeri Chirak Gunashli

AIOC – Azerbaijan International Operating Company

BP – British Petroleum

BTC – Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline

BTE – Baku-Tbilisi-Erzurum

CAC – Central Asia Centre Pipeline

CIA – Central Intelligence Agency

CNPC – China National Petroleum Corporation

CPC – Caspian Pipeline Consortium

EIA – U.S. Energy International Administration

EU – European Union

GU(U)AM – Gruzie, Ukrajina, (Uzbekistán), Ázerbajdžán, Moldávie

KCTS – Kazachstan Caspian Transport System

KMG – KazMunaiGaz

KPO – Karachaganak Petroleum Operating Consortium

MFA – Ministry of Foreign Affairs Republic of Kazakhstan

NATO - Nation Atlantic Trade Organization

NCOC – North Caspian Operating Company

NSS – Nové nezávislé státy

OPEC – Organization of Petroleum Exporting Countries

PSA – Producting Sharing Agreement

RSFSR – Ruská sovětská federativní socialistická republika

SCP – South Caucaus Pipeline

SNS – Společenství nezávislých států

SOCAR – State Oil Company of Azerbaijan Republic

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

TANAP – Trans-Anatolia Pipeline

TAP – Trans Adriatic Pipeline

TAPI – Turkmenistan-Afganistan-Pakistan-India

TCO – TengizChevroil

TGCP – Trans-Caspian Pipeline

UNCLOS – United Nations Convention on the Law of the Sea of 10 December 1982

USA – United States of America

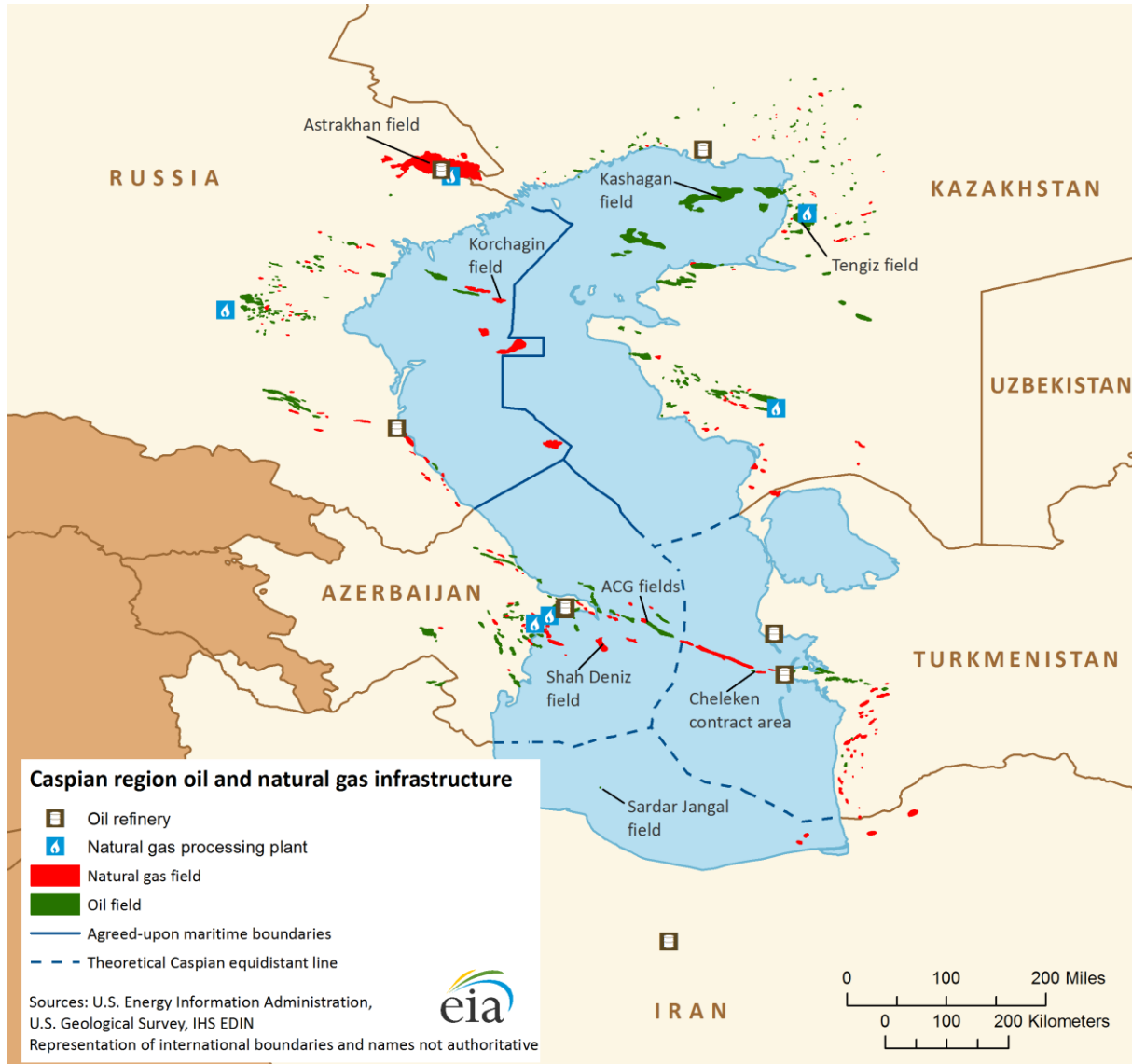
8. Resumé

For my bachelor thesis I chose power rivalry for access to resources in the Caspian Sea. The aim of my thesis is to determine whether the decreased influence of Russia on the states in the region - Azerbaijan, Kazakhstan and Turkmenistan since the collapse of the USSR. My work is divided into three chapters. In the first chapter, I discuss the problematic status of the Caspian Sea. In the second chapter, I described the oil and gas sector in the economies of the Caspian and I described pipelines. This chapter is follow by context of the Russian federation and other major powers. The third chapter deals with the description of politico-security and cultural social relations between Russia and the countries in the region. As a result, I found that Russian influence Russia's influence actually fallen slightly, but remains a major power in the region.

9. Přílohy

Příloha č. 1

Mapa potencionálního rozdělení Kaspického moře³⁶

³⁶ Zdroj: EIA (http://www.eia.gov/countries/analysisbriefs/Caspian_Sea/images/caspian_fields_map.png, 20. 3. 2014).

Příloha č. 2

Produktovodné trasy³⁷

³⁷ Zdroj: EIA http://www.eia.gov/countries/analysisbriefs/Caspian_Sea/images/caspian_routes_map.png, 25. 3. 2014).

Příloha č. 3

Kazachstán - Čína ropovod³⁸

³⁸ Zdroj: SRAS (http://www.sras.org/img/photo/pipeline_china_kz.jpg, 5. 4. 2013).